

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЧОРТКІВСЬКИЙ НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ
ПІДПРИЄМНИЦТВА І БІЗНЕСУ
Кафедра фундаментальних та спеціальних дисциплін

СТАНКЕВИЧ Ірина Василівна

**ПОДАТОК НА ДОХОДИ ФІЗИЧНИХ ОСІБ: БЮДЖЕТНА ТА
РЕГУЛЮЮЧА РОЛЬ / PERSONAL INCOME TAX: BUDGETARY AND
REGULATORY ROLE**

освітньо-професійна програма – Фінанси, банківська справа,
страхування

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

**Виконала студентка групи
ФМСзчм-21
І.В.Станкевич**

Науковий керівник:
к.е.н., доц. Домбровська Н.Р.

Кваліфікаційну роботу
допущена до захисту
_____ 20__ р.

Зав. кафедри
к.е.н., доцент Дерманська Л.В.

Чортків-2023

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ОПОДАТКУВАННЯ ДОХОДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ

1.1. Сутність та значення економічної категорії «податок з доходів фізичних осіб»

В сучасних реаліях війни виникає нагальна потреба у здобутті такого рівня функціонування системи оподаткування, який би зумів забезпечити постійні та достатні надходження до бюджету для відповідного фінансування суспільно необхідних видатків, а більш усього видатків пов'язаних із забезпечення обороноздатності нашої країни. Вирішення такого завдання реалізуються одним із провідних механізмів – оподаткуванням доходів громадян.

Податки з давніх-давен визнано головним інструментом формування бюджету будь-якої держави та регулювання соціально-економічних процесів, які у цій державі відбуваються. Сама система оподаткування доходів фізичних осіб у будь-якій країні є вагомим регулятором взаємних стосунків держави та її громадян – платниками податків. З одного боку, вона гарантує фінансове наповнення держави, а з іншого – виступає фундаментальним інструментом втілення її економічної доктрини. Тому, утверджуючи розмір ПДФО, кожна держава намагається забезпечити стабільну прибуткову основу бюджету та відповідний вплив на величину заощаджень громадян, з метою оптимальної реалізації своєї стратегії розвитку.

Проблема оподаткування доходів населення повсякчас була українською важливою. Це зумовлено природою й сутністю самого поняття цього податку та іншими різновекторними причинами. Основна із них виражає доходи фізичних громадян стабільним і вагомим об'єктом оподаткування. Якщо брати до уваги важелі перекладання самого податкового навантаження, то носіями податків виступають самі фізичні особи. Заразом, податкове

навантаження має стосунок не тільки до їхніх доходів, а й до суми витрат. Адже закономірність економічного буття вважає, що «не існує таких доходів, які б із часом не стали витратами» [19, с.17]. Через це категорія «доходів громадян» привертає значну увагу законодавців і науковців, які вважають її як фундаментальний об'єкт адміністрування прямим податком й джерелом сплати непрямих податків.

Загалом вважається, що податки виникли як наслідок розколу суспільства та становлення державності. Відповідно в економічній науковій літературі пояснення дефініції «податок» має різну природу. Зокрема, можна виділити такі вагомні класичні течії науковців:

- Marx K., Engels F. виражали розуміння податків як обов'язкових внесків населення, які потрібні для «утримання публічної влади» [53];
- Ricardo D. вважав податками конкретну частину продукту праці або землі, котру вилучали на користь держави [56];
- Smith A. дотримувався думки, що податки – це «справедлива плата населення державі за її послуги» [57];
- Barulin S.V. розширив своє розуміння терміну «податок» як різновиду цінової вартості «монопольної закупівлі послуг державою при виконанні нею своїх функцій» [46];
- McConnell K.R., Brue S.L. трактують податок як силуваний «платіж уряду фермою або фірмою (чи передача послуг і товарів), в обмін на які ферма або фірма безпосередньо не отримує товарів або послуг, і така сплата не є штрафом, накладеним судом за протиправні дії» [54].

Аналізуючи думки вчених-класиків світової економіки стає зрозумілим, що провідними векторами їхнього мислення щодо податку є обов'язковість його сплати, або точніше примушування, та прослідковується соціальна нерівність. Описані погляди є справедливими з врахуванням історичних періодів життя науковців та тих соціально-державних устроїв, які діяли за той моменту часу.

Сьогодні й надалі залишається важливим моментом неухильної оплати щодо податків та зборів, який чітко прописаний законодавцем у Податковому кодексі України, де термін «податок» визначено як «обов'язковий, безумовний платіж до відповідного бюджету або на єдиний рахунок, що справляється платниками податків» [28].

Таким чином, податки є основним джерелом забезпечення діяльності державних структур, систем, органів, тобто усього державного апарату та реалізують можливість формування якісного рівня життя усіх її громадян за рахунок сприяння повноцінному функціонуванню соціальних структур та механізмів. Й відповідно, логічним є утримання частини з доходів населення як плати за організацію та отримання належних соціально-суспільних послуг і забезпечення виконання державою завдань із врегулювання економічних процесів.

Найзначнішою категорією у теорії оподаткування зокрема та у податковому законодавстві в цілому є дохід. Адже за ринкових умов кожен економічну одиницю можна виразити вартісним значенням чи через еквівалент грошової оцінки або запасу ресурсного блага. В такому разі саме дохід є центральним об'єктом податкового адміністрування, а у системі прямого оподаткування найвагоміше місце належить податку з доходів фізичних осіб (ПДФО).

Розмір ПДФО як економічної категорії прямо пропорційно залежить від рівня доходу громадянина, оскільки цей податок відчужує частину власності фізичної особи на користь держави. Він характеризується швидкою реакцією на усі зміни, які притаманні в економіці країни, особливо за кризових умов та умов нестабільності і невизначеності. Якщо населення не отримуватиме доходів чи їх сумарний рівень буде зменшуватися, то й бюджет держави недоотримає відповідної суми надходжень.

Податок з доходів фізичних осіб належить до тисячолітньої економічної категорії, яка за своїм призначенням має характеристикою повинна виконувати фіскальне адміністрування доходів населення, а також

виконувати політичні функції щодо узгодженості усіх верств населення й соціальні – впливати на стан заощаджень жителів держави, якість їх життя, регулювати структуру та динаміку внутрішнього попиту тощо.

Перша письмова згадка про податок із відповідної економічною сутністю датується 10 р. н.е., коли китайський імператор Ван Маном запровадив до неухильної сплати податок, що визначався «10% розміром доходів майстрів та інших кваліфікованих робітників» [15]. Запровадження податку з доходів «вільних громадян» у Стародавній Греції супроводжувалися спротивом населення. Зокрема, в Афінах такі податки взагалі вважалися приниження громадянської гідності, оскільки асоціювалися з «печаткою рабства». Проте, за умов виникнення потреб у значних сумах грошових коштів, до прикладу, для спорудження фортець, оборонних чи громадських споруд, успішного ведення військових дій, то народні збори або ж рада міста ухвалювали рішення про відсоткові утримання з доходів громадян за нормами 1/10 або 1/20 часток одержуваного ними доходу.

Таким чином, можна узагальнити, що виникнення податку з доходів громадян відбулося із виникненням та розвитком державності, як форми устрою та управління громадами.

В Україні точкою відліку утворення системи оподаткування громадян вважається дата 05.07.1991р., пов'язана із прийняттям Закону УРСР «Про прибутковий податок з громадян України, іноземних громадян та осіб без громадянства» [30]. Даний нормативний документ відображав дві історично важливі норми:

- ставка оподаткування була диференційованою відповідно до розміру доходів (від 12% до 30%, якщо фіксували факт перевищення означеної межі);
- мінімальна оплата праці оподаткуванню не підлягала.

З наступного року (з 26.12.1992р.) регулювання оподаткування доходів українців та іноземних громадян нашої держави узяв на себе Декрет КМУ «Про прибутковий податок з громадян» [33]. Період дії цього

нормативного документу тривав до 2004 р. і характеризувався частою зміною податкових ставок (табл.1.1).

Таблиця 1.1

Ретроспективний огляд ставок ПДФО за період незалежної України

Етап розвитку ПДФО	Період (роки)	Нормативний документ / Ставка ПДФО
I	1991р.	Закону УРСР «Про прибутковий податок з громадян України, іноземних громадян та осіб без громадянства»
		Диференційовані ставки від 12 до 30 % від перевищення встановленої межі оподатковувалося; мінімальна заробітна плата не оподатковувалася
II	1992–2003	Декретом КМУ «Про прибутковий податок з громадян».
		Прогресивна шкала від 10% до 40%: Місячний сукупний оподатковуваний дохід, грн – до 17 грн. не обкладається податками. Від 17 грн. до 85 грн. – 10% від суми, що перевищує 17 грн. Від 86 грн. до 170 грн. – 6,80 + 15% від суми, що перевищує 85 грн. Від 171 грн. до 1020 грн. 19,55 + 20% від суми, що перевищує 170 грн. Від 1021 грн. до 1700 грн. 189,55 + 30% від суми, що перевищує 1020 грн. Від 1701 грн. і вище – 393,55 + 40% від суми, що перевищує 1700 грн.
III	2004–2006	Закон України «Про податок з доходів фізичних осіб» Ставка 13%
	2007–2011	Закон України «Про податок з доходів фізичних осіб», Податковий Кодекс України (зі 01.01.2011р.) Ставка 15%
IV	2012	Податковий Кодекс України 15% до 10730 грн. (1073*10 МЗП у розрахунку на місяць), 17%
	2013	15% до 11470 грн. (1147*10 МЗП у розрахунку на місяць), 17%
	2014	15% до 12180 грн. (1218*10 МЗП у розрахунку на місяць), 17%
	2015	15% до 12180 грн. (1218 *10 МЗП у розрахунку на місяць), 20%
V	2016–2023	Податковий Кодекс України
		Ставка 18%

Джерело: Сформовано автором на основі [10; 28; 30; 33]

Коливання ставок у II етапі можна пояснити такими причинами: хоча й повільними темпами, але відбувався розвиток ринкових відносин; форми отримання доходів змінювалися; диференціювання видів ставок в залежності від основного чи неосновного місця роботи (так отримані доходи в першому випадку оподатковувалися за прогресивною шкалою, а в другому – ставкою 20%).

III етап характеризується особливостями оподаткування ПДФО, які регулювалися ухваленим 22.05.2003р. Закон України «Про податок з доходів фізичних осіб» [33]. Його головними нововведеннями були: прийняття єдиної ставки, розширення бази оподаткування, надання соціальної пільги. Останній рік цього етапу нормативне регулювання здійснювалося на основі Податкового кодексу України. прийняття цього документу це великий прорив у систематизації усієї податкової системи, внормування облікових та податкових положень, що сприяло покращенню прозорості оподаткування.

Період з 2012р. по 2015р. характеризується застосуванням так званої «мало прогресивної» шкали оподаткування із двома ставками – 15% та 17%.

У 2016 р. законодавчим органом прийняті відповідні зміни до ПКУ щодо адміністрування ПДФО, що понесли за собою встановлення єдиної пропорційної шкали ставки на рівні 18%, яка й по сьогодні є чинною. Загалом, обрання такої єдиної ставки для оподаткування доходів населення характерне для країн, які розвиваються (Додаток А).

Отже, податок з доходів громадян для нашої країни має вагому бюджетоутворюючу роль. З його допомогою українські державники намагаються наповнити казну на усіх рівнів управління, заохотити до раціонального використання отримуваних доходів, а також здійснюють (хоч і не дуже вдалі) спроби регулювати заощадження населення країни.

Нині податкова система України містить прямі та непрямі податки. ПДФО належить до першої групи поряд із податком на прибуток, акцизним податком, рентною платою, екологічним податком та інші. Податок з доходів населення займає друге місце серед усіх надходжень до державного (зведеного) бюджету про що свідчать статистичні дані. Так, за 2022 рік державна казна України поповнилася 642,1 млрд. грн., з них від сплати ПДФО – 130,7 млрд. грн. тоді як сальдо місцевих бюджетів за цей рік становило 350,2 млрд. грн. [23]. Випереджає по кількості наповнення бюджету ПДВ (рис. 1.1).

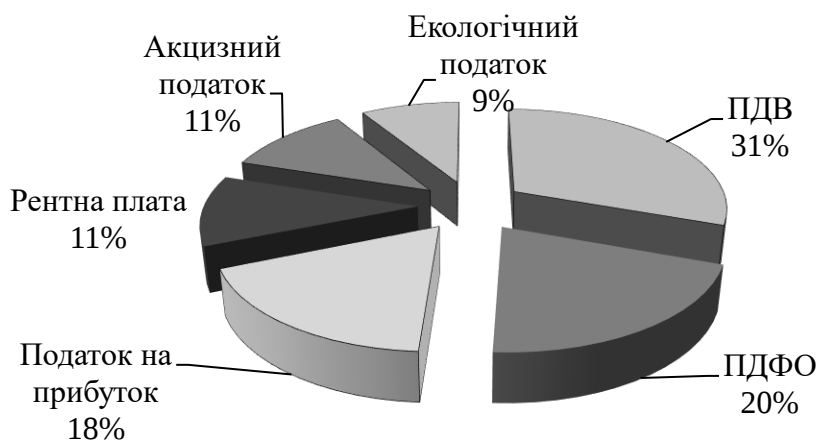

Рис. 1.1. Структура утриманих податків в Україні державним бюджетом за 2022р.

Джерело: Розроблено автором на основі статистичних даних [23]

За проаналізований рік ПДФО має від'ємну динаміку у структурі сплачених в Україні податків до держбюджету, зменшення відбулося на 4,1% (Додаток Б). Причиною є ведення бойових дій, значні втрати не тільки територій, а людського капіталу, втрата місць працевлаштування, міграція працездатного населення в інші країни.

За час повномасштабної війни керівництво держави намагається забезпечувати більш-менш стабільне надходження в казну. Для цього було прийнято низку нормативних актів, якими забезпечили певні знижки для некомерційних організацій за надання благодійної допомоги, діяв пільговий період для оподаткування підприємців з переведення на 2% ставку; фермери-одноосібники отримали право не сплачувати ПДФО та військовий збір з обороту, якщо власну вирощену продукцію реалізують іншому аграрному підприємству та ін.

Отже, нестабільність чинної податкової системи потребує глибоких досліджень щодо її розвитку як у воєнний період так і в пост воєнний час. Особливо це стосується податку з доходів фізичних осіб, адміністрування якого повинно відповідати чинним нормам, адекватним та актуальним

ставкам оподаткування, реальних можливостях застосування податкових соціальних пільг.

1.2. Законодавчо-нормативні механізми оподаткування доходів фізичних осіб в Україні

Україна обрала курс свого розвитку у бік інтеграції з Європейським Союзом, що спонукає нашу державу реформувати майже усі сфери життя населення та функціонування державних інституцій до міжнародних норм. Не оминуло низку змін і щодо прийняття нормативних законодавчих актів, які несуть правові норми та механізми з регулювання податкового навантаження для українців, так і для громадян, які є нерезидентами.

Позитивним моментом виконання покладених на українську законодавчу владу є ухвалення Податкового кодексу України (ПКУ) – системного нормативного документу, який об'єднав у собі усі законопроекти що стосувалися адміністрування податків та зборів. У цьому документі правовим нормам та механізмам з оподаткування доходів населення відведено IV розділ, який містить 18 статей, що визначають основні елементи нарахування та сплати до відповідних бюджетів ПДФО.

Специфікою ПДФО є обов'язковість його сплати тільки фізичним особам, тобто оподаткуванню підлягають усіх доходи, які одержує фізична особа відповідно до своєї діяльності та проживання. У ПКУ першочергово (стаття 162) прописано, хто є суб'єктом сплати ПДФО (рис. 1.2).

Цією ж статтею обумовлено, що нерезиденти нашої країни, які мають дипломатичний імунітет чи привілеї, означення міжнародними угодами України щодо доходів, які отримує така особа з українських джерел в результаті провадження дипломатичної діяльності, або ж прирівненої до неї.

Визначено точку відліку, від якої слід рахувати початок оподатковуваного періоду, тобто перший місяць, у котрий фізична особа почала отримувати доходи незважаючи з якого числа.

Зазначимо, що до фізичних осіб законодавець відносить також самозайнятих, тобто ФОП, які можуть одночасно виступати як фізособа так і податковий агент.

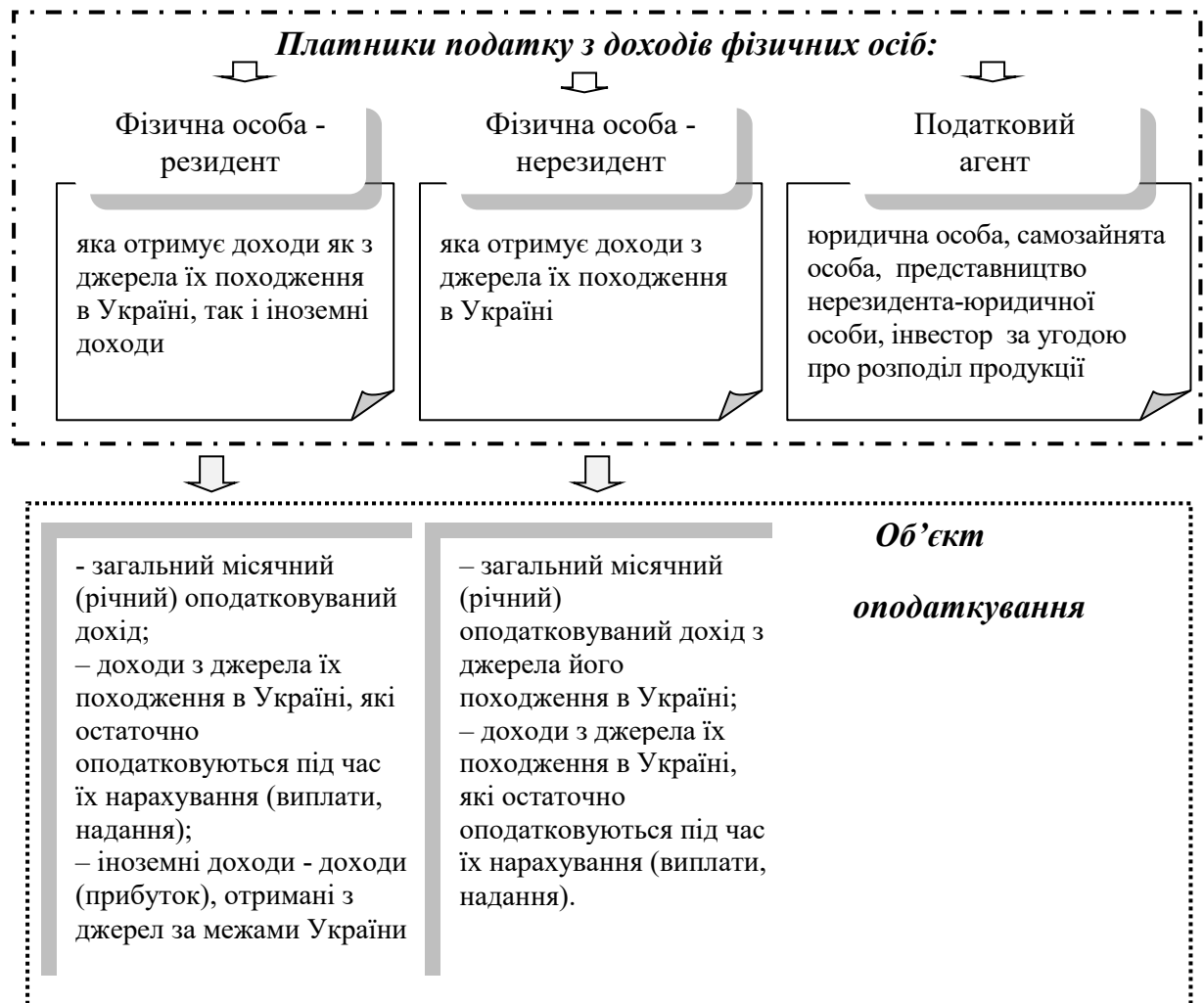

Рис. 1.2. Суб'єкти та об'єкт оподаткуванням ПДФО в Україні
відповідно до положень ПКУ

Джерело: сформовано автором на основі ПКУ [28]

ПКУ у статті 163 визначені об'єкт оподаткування ПДФО в розрізі суб'єктів виконання.

Статтею 164 ПКУ декретовано базу, яка підлягає для нарахування сплати ПДФО, у формі загального оподаткованого доходу населення, тобто кожного виду доходу, «який підлягає оподаткуванню, нарахований (виплачений, наданий) на користь платника податку протягом звітного податкового періоду» [28, ст.164].

Цією статтею детально встановлено усі форми та джерела отримання доходів громадянами. Вагомою з них є заробітна плата, яку отримує населення з умовами цивільно-правового чи трудового договору (тобто, якщо особа не уклала трудового договору і отримала винагороду за виконану роботу, то податок така особа не сплачує).

Крім оплати праці, до доходів, що підлягають оподаткуванню законодавець так відносить:

- доходи від збуту об'єктів, щодо яких фізична особа володіє майновими чи немайновими права, як-от об'єкти інтелектуальної (промислової) власності;
- доходи у вигляді роялті, сум авторської винагороди або іншого виду плати за надання права на користування або розпорядження іншим особам нематеріальним активом;
- доходи від надання майна в лізинг, оренду або суборенду;
- доходи від виграшів у лотереях, лото, азартних ігор чи у вигляді призів, тобто так звані «пасивні доходи»;
- доходи у формі вартісної оцінки подарованого чи успадкованого майна у межах;
- доходи у формі інвестиційного прибутку від проведених фізичною особою операцій з деривативами, цінними паперами, корпоративними правами, й тих які випущені в інших формах ніж цінні папери;
- доходи в результаті отриманих інших подарунків, знайдених цінностей як скарб, отриманої безкоштовної винагороди тощо;
- доходи, які отримані в результаті претензій у формі пені, штрафу чи неустойки;
- доходи від отриманих сум фізичною особою в результаті виникнення страхової виплати чи випадків страхових відшкодувань, у тому числі від сум, які є пенсійними виплатами отриманими від страхових компаній за угодами довгострокового медичного страхування чи страхування життя, а також від сум недержавного пенсійного забезпечення;

– інші доходи, які передбачені ПКУ, окрім тих, які прописані у 165 статті цього документа.

Розглянемо структуру загально оподаткованого доходу, який є базою оподаткуванням ПДФО схематично (рис. 1.3).

Рис. 1.3. Структура загально оподаткованого доходу фізичної особи для оподаткуванням ПДФО

Джерело: Сформовано автором на основі ПКУ [7]

Таким чином, можемо узагальнити, що чинне законодавство визначає доволі розширену базу оподаткуванням ПДФО у формі біль-яких доходів з різноманітних джерел їх походження, які може протягом свого життя отримувати кожна людина, що проживає в нашій країні, а також до бази належать й доходи, отримані ФОП.

Усі активні та більшість пасивних доходів з адміністрування ПДФО здійснюється за ставкою 18%, окрім інвестиційних сертифікатів та дивідендів від акцій, котрі забирають інститути спільного інвестування. Для них застосовується ставка на рівні 5% і 9%. Для окремих видів незарплатних розрахунків застосовуються інші ставки даного податку. Як-от, при першому продажі нерухомості передбачається 0% ставка, а вже при повторному – 5% і

18%. Дохід, отриманий у вигляді процентів за депозитами, роялті, оподатковується за ставкою 18%.

Характерною особливістю адміністрування ПДФО полягає в його сплаті податковим агентом у відповідний бюджет. Так, до 2022 р. кошти сплаченого податку спочатку потрапляли на рахунок держбюджету, а згодом здійснювався їх розподіл: 60% повертали місцевим бюджетам, 15% розприділялися до обласних бюджетів і відповідно, 25% залишалися у бюджеті держави. Через повномасштабне вторгнення росії на наші землі, владою було прийнято рішення у 2022 році збільшити відсоток повернення громадам ПДФО ще на 4, тобто загалом це становить сьогодні 64%.

Цього року із пропозиції КМУ депутати Верховної Ради ухвалили законопроект щодо змін до Бюджету України, в якому передбачено спрямування ПДФО утриманого із заробітної плати військовослужбовців виключно до державного бюджету. Така норма діятиме уже з 1 жовтня 2023 року і до кінця року, в якому будуть припинені військові дії та проголошено завершення воєнного стану. Головними напрямками використання утриманих коштів законодавці плануються спрямувати на розвиток оборонної промисловості, зокрема:

- за період до кінця 2023 року (з 1 жовтня по 31 грудня) – 50% на виготовлення дронів ДСЗІ (планується у сумі 13 млрд грн.) та других 50% Міністерству оборони для проведення закупівель артилерійських систем;
- за останній рік, в якому буде припинено військовий стан планується забезпечити розподіл «військового ПДФО» у певних пропорційних нормах: 45% на дрони, стільки ж (45%) Міністерству стратегічної промисловості для розгортання та розвитку виробництва власної зброї та боєприпасів і 10% – «розпорядникам сектору безпеки і оборони з метою автоматичного розподілу між військовими частинами пропорційно відповідно до сплаченого ПДФО» [6].

Перерахунок суми ПДФО до бюджету податковому агенту слід здійснювати у той самий час, коли і виплату зарплатні, але, у випадках проведення таких виплат готівкою чи у негрошовій формі, то сплата податку термінована до трьох днів. Відповідальність за правильність нарахування та сплату податку в описаних випадках несе податковий агент, яким може бути як юридична так і фізична особа.

ПКУ визначає норму для тих фізичних осіб, котрі отримали дохід, що попередньо не був оподаткований та сплачений податковим агентом. В такій ситуація громадянин зобов'язаний самостійно сплатити ПДФО та подати у податковій органу відповідну декларацію.

Особливістю українського законодавства щодо адміністрування ПДФО є застосування певних податкових соціальних пільг (ПСП). Саме з їх допомогою сьогодні, хоч і не ефективно, законодавець намагається втілити регулюючу роль оподаткування доходів населення. Тобто, для громадян, які відносяться до малозабезпечених верств населення, при оподаткуванні ПДФО база нарахування податку визначається як різниця між отриманими доходами та ПСП.

Законодавча особливості застосування податкових соціальних пільг регулюють постанови КМУ та накази Державної податкової служби України і Бюджетним кодексом України [4; 24; 29]. Відповідно до нормативних документів, ПСП застосовується тільки до доходів, отриманих фізичною особою у формі оплати праці, в інших випадках отриманих доходів вона не діє. Розмір податкової соціальної пільги встановлений за класифікаційними факторами на рівнях 50%, 100%, 150% та 200% від прожиткового мінімуму для працездатної особи, який ухвалюється законодавчо кожного року на перше січня:

- розмір у 50 відсотковому рівні застосовується до будь-яких платників ПДФО;

- 100 % передбачено для суб'єкта оподаткування, у якого на утриманні перебуває двоє чи більше дітей у віці до 18 років. Розрахунок здійснюється на кожну дитину;
- перелік осіб, які мають право скористатися ПСП у розмірі 150% та 200% наведено у додатку В.

Отже, податок з доходів населення є одним із найважливіших для бюджетів усіх рівнів: державного, обласних та місцевих. Він має подвійну природу, яка полягає у виконання як бюджетної (фіскальної) ролі так і регулюючої. Особливості нарахування та сплати податку здійснюються законодавчими нормами відповідно чинних актів.

Висновок до розділу 1

Основним джерелом акумулювання фінансових ресурсів будь-якої держави є податки. Одним із головних бюджетоутворюючим є загальнодержавний податок з доходів фізичних осіб. Його сутність розкриває подвійну природу – фіскальну та регулюючу роль. Поряд із забезпеченням наповненості бюджетів усіх рівнів, він реалізує можливість регулювання внутрішнього попиту, заощаджень населення, впливає на рівень життя громадян. Адже кількість коштів утриманих державою в результаті оподаткування доходів фізичних осіб прямо пропорційно залежить від рівня самих цих доходів. Крім цього, на величину ПДФО впливає не лише розмір доходів громадян країни, а чисельність населення, дотримання норм податкового законодавства, мінімізація тіньової економіки, податкова культура фізичних осіб і т.д. Вплив усі таких факторів гостро відчувається під час війни.

Адміністрування податку з доходів фізичних осіб здійснюється законодавчими актами, найважливіший з яких – Податковий кодекс України, а саме IV розділ. У відповідних статтях цього нормативного документу визначено: суб'єктів, які сплачують податок; об'єкти оподаткування в залежності від джерел походження доходів як для резидентів так і для

нерезидентів нашої країни; базу оподаткування ПДФО, у формі заробітної плати, пасивних та інших доходів, тощо; податкові ставки у розмірах 18%, 9%, 5% та 0% в залежності від джерела доходу; особливості застосування податкової соціальної пільги. А також в роботі наведено особливості розподілу ПДФО за мирного часу та в умовах війни.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ТА РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ ВИКОНАННЯ БЮДЖЕТНОЇ ТА РЕГУЛЮЮЧОЇ РОЛІ ПОДАТКОМ З ДОХОДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ

2.1. Ефективність фіскального забезпечення ПДФО з наповнення бюджетів усіх рівнів

Податок з доходів фізичних осіб – це податок, який регулює взаємовідносини населення та держави. Однією із його сторін є забезпечення останньої фінансовими ресурсами, створюючи вагому базу для реалізації виконання державних функцій. Таким чином, ПДФО має солідне бюджетне значення, адже це одне із головних та важливих джерел наповнення як державного так і місцевих бюджетів.

Цей податок володіє особистим, лише йому властивим, фіскальний потенціалом, котрий зумовлює рівень його вагомості у податкових державних інтересах. Підвищення ступеня фіскального потенціалу повинно реалізовуватися із дотриманням принципу фіскальної ефективності, який характеризується мінімізацією видатків щодо здійснення процесів адміністрування та досягненням достатності доходів; еластичністю самого податкового механізму, запобіганню ухиляння від сплати податкових платежів; дотриманням рівномірного розподілу між розмаїтими соціальними групами платників податків.

Фіскальний потенціал ПДФО прямо пропорційно залежить від ряду механізмів та показників щодо справляння цього податку, зокрема, від обсягів податкової бази, від рівня податкових ставок, від ступеня їх доцільного встановлення. Крім того, у достроковій стратегічній перспективі, до окреслених аспектів, слід додати ступінь збереження платоспроможності населення, яке і є платником цього податку. Це важливо сьогодні за умов воєнного стану, коли спостерігаємо виснаження платоспроможності

громадян, що негативно впливає на надходження до бюджетів України (табл.2.1).

Таблиця 2.1

Темпи зростання заробітної плати населення та частка податків в загальних доходах населення упродовж 2018-2022 рр.

Показники	2018	2019	2020	2021	2022
Доходи – всього, млрд грн, у т.ч.: заробітна плата, млрд грн	3248,7 1529,4	3744,1 1758,6	4045,2 1832,3	4698,6 2133,6	3956,2 2240,3
Темп зростання заробітної плати, %	12,6	11,5	10,4	11,6	-15,8
Поточні податки на доходи, майно тощо, млрд грн	200,0	248,5	295,8	314,0	377,1
Внески на соціальне страхування, млрд грн.	2,4	2,9	3,9	3,9	5,3
Частка податків в загальних доходах населення, %	7,6	7,7	8,0	7,9	8,1

Джерело: сформовано автором на основі статистичних даних

Так, за 2022 рік доходи громадян України зменшилися на 15,8 %, незважаючи на зростання заробітної плати на 0,5% та сплат податків. Це пояснюється тим, що зростання заробітної плати відбувається за рахунок виплат військовослужбовцям, адже за час війни значно збільшилися не тільки їх оплата праця, а кількість виплачених винагород за різноманітні подвиги, проявлення патріотизму та захисту національних інтересів та території держави. А от загалом доходи населення скорочуються, причиною чого є втрата робочих місць, а також великий відсоток виїзду українців закордон. Як засвідчують дані Міжнародної організації праці, у 2022 році зайнятість в Україні зменшилася на 15,5% у порівнянні із попереднім 2021 роком, що становить 2,4 млн.робочих місць [52].

Отже, на фінансовий потенціал ПДФО мають вплив такі зовнішні фактори, як макроекономічні ситуації в країні (які останній рік є надто складними), зміни та стан податкового нормативно-правового законодавства.

Розрахункові дані підтверджують важливість наповнення бюджету за рахунок ПДФО. Зокрема, у 2022 році наша країна з допомогою партнерської

підтримки отримала в казну держави 1787,4 млрд.грн. доходів, що в результаті перевищило очікування очільників держави на 35%.

За останні роки в цілому спостерігаємо позитивну динаміку адміністрування ПДФО до зведеного бюджету країни (рис.2.1).

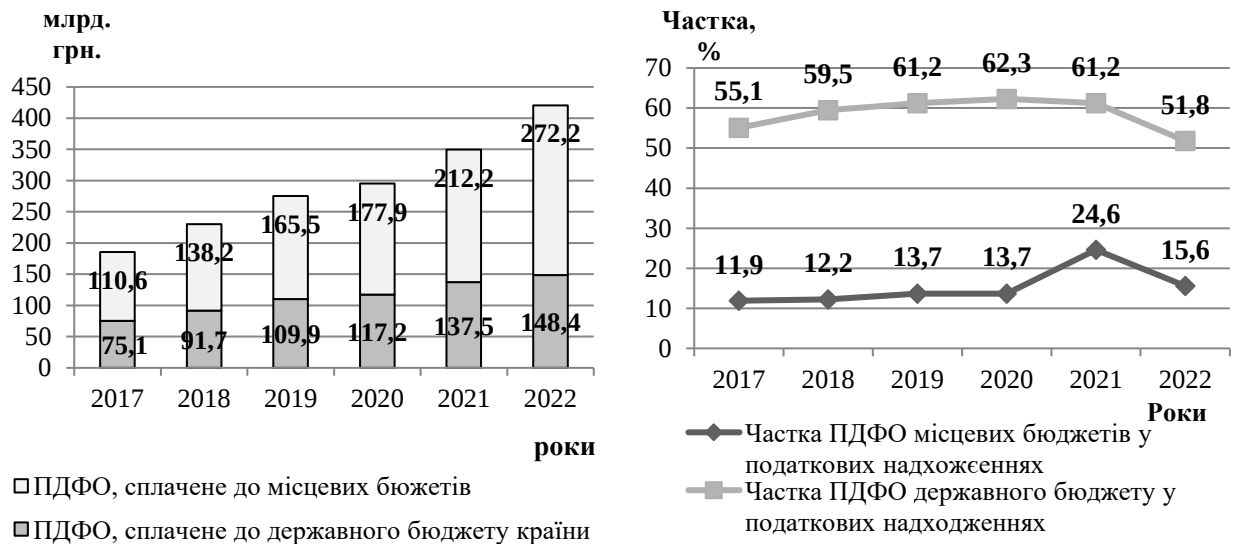

Рис. 2.1. Надходження ПДФО до бюджетів за період 2017-2022рр.

Джерело: розраховано автором на основі даних Міністерства фінансів України

Як засвідчують дані показників Міністерства фінансів України приріст надходжень податку з доходів населення становить 70,8 млрд.грн. зведеного бюджету країни в цілому, та 10,9 млрд.грн. і 60,0 млрд.грн. до державного та місцевих бюджетів відповідно у порівнянні із аналогічним 2021 роком. Місцеві бюджети у 2022 році отримали більше коштів особи через те, що законодавці збільшили до 64% частку розподілу ПДФО для них. На загальний приріст отримання надходжень до бюджету у першу чергу впливає інфляційний показник, які виникають через постійні зовнішні загрози та економічні кризи, пов'язані з пандемією COVID-2019, війною з росією, яка триває в Україні ще з 2014 року. Незважаючи на позитивну динаміку зростання ПДФО за аналізуючи період, його частка у структурі податкових надходжень бюджетів відповідних рівнів знизилася у 2022 році й сягнула для місцевих бюджетів 51,8%, а для державного 15,6%. Цей показник в котре підтверджую спад доходів населення України за останній рік.

За результатами моніторингу факторів, які вплинули на зростання надходжень до зведеного бюджету країни, ми можемо зробити висновок, що окрема ситуація зумовлена не тільки інфляційними показниками через які зростає мінімальна оплата праці, не лише від часткового покращення легалізації зарплати «у конвертах», а також від змін у податковому законодавстві (розширення бази оподаткування, зміна ставок) та збільшення розміру заробітних плат військовослужбовців. Розглядаючи збільшення доходів бюджетів у довготривалому періоді, бачимо ще одну причину – введення ПДФО за нараховані кредитними установами відсотків за депозитними рахунками громадян.

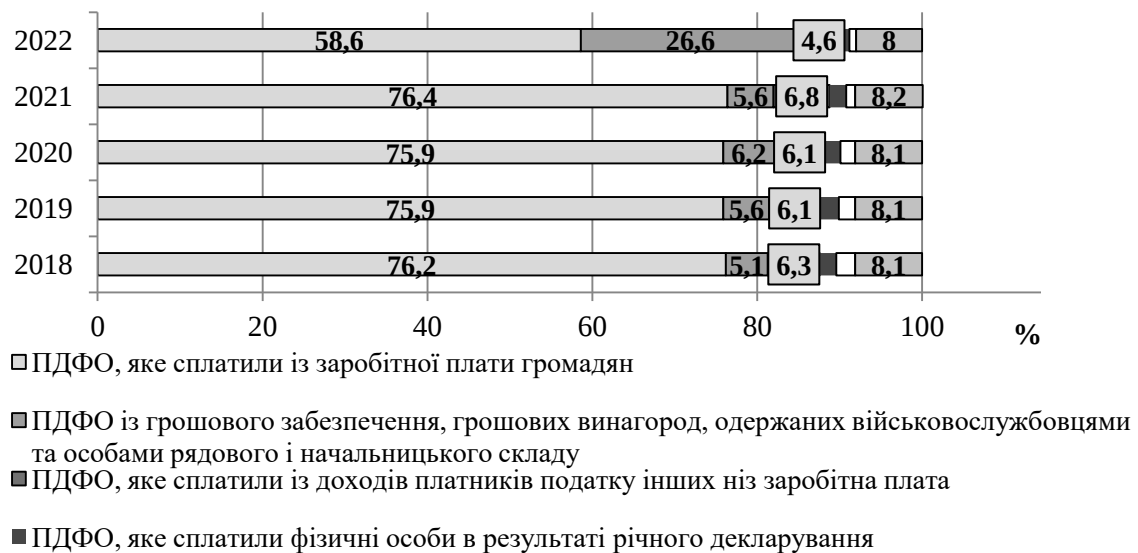
Збільшення відсотку розподілу отриманих фінансових ресурсів від оподаткування доходів населення до бюджетів громад до 64% є виправданим у час війни, адже значна частина населення, яка постраждала від нападу росії, втратила своє майно, є внутрішніми переміщеними особами, тобто вони оселилися в більш-безпечних регіонах. Однак, не кожен зумів влаштуватися на роботу, проблеми викають й у переведені діяльності ФОПів. Забезпечення допомоги таким особам покладається саме на бюджети громади, відповідно їхні бюджети є джерелом забезпечення місцевого самоврядування, надання достатніх місцевих послуг.

ПДФО для є основним джерелом розвитку місцевих територіально-адміністративних одиниць. У післявоєнний період державі буде потрібно певне підґрунтя для відновлення економіки, щоб це зробити на території певної адміністративної одиниці, потрібно вкладати фінансові ресурси. Тому кращим варіантом, є хоча й невелике, але накопичення таких ресурсів, а тому їх не слід вилучати. Правда це зараз важливо, що розуміли і відповідні очільки місцевих громад. Для місцевого самоврядування такі не вилучання грошових коштів, буде сприяти додатковим стимулом, позитивною мотивацією. Це дозволить створити нові робочі місця та збільшувати адміністрування ПДФО, до прикладу, створення індустріальних парків.

На регіональному рівні особливості фіскальної ролі податку з доходів населення відповідних громад наведено у додатку Г. За результатами обрахунків найбільше фінансових доходів в результаті оподаткування отримав Київ, а найменше – Чернівецька область, при цьому Тернопільська аж на 21 рівні. У додатку визначено рейтинг областей щодо податкових надходжень за 2022 рік. Відповідно так ж тенденція спостерігається щодо отримання коштів у місцеві бюджети від адміністрування ПДФО. У значенні рейтингу 2 визначено значення від 1 (найвищого рівня) до 25 (найнижчого рівня) відносно частки ПДФО у податкових надходження відповідних областей по відношенню до зведеного бюджету країни.

На рівень адміністрування ПДФО впливають різні чинники, економічні: стан інфляції, рівень мінімальної заробітної плати, особливості тіньової економіки; демографічні: зокрема сильне скорочення населення через війну, міграція; соціально-культурні: фінансова грамотність українців, рівень податкової культури та звичайно правові, які виражаються відповідною політикою владних посадовців у сфері адміністрування податків та ухвалення відповідного податкового законодавства. Усі ці аспекти дуже чутливо впливають на стан надходження фінансових ресурсів до бюджетів усіх рівнів, особливо нині, коли Україна захищає свою свободу та цілісність території військовими діями.

У підтвердження впливу описаних чинників, розглянемо структуру ПДФО відповідно від певних доходів громадян (рис. 2.2).

Джерело: Сформовано автором на основі даних Міністерства фінансів

Рис. 2.2. Структура отриманих коштів від сплати ПДФО до доходів зведеного бюджету України в залежності бази оподаткування

Аналіз структури ПДФО підтверджує одностайну думку, що найбільша його частка припадає саме на оподаткування заробітної плати, яка до 2021 року коливалася у проміжку 75,9%-76,4% і лише у 2022 році становила – 58,6%. Ми уже звертали увагу, що така ситуація через збільшення заробітної плати військовослужбовців, що структурно у 2022 році зросла до 26,6%. Це пояснює чого законодавці вирішили у 2023 році частку ПДФО військових залишати у державному бюджеті. На другому місці знаходиться частка військового збору, що є майже однаковою – 8,0-8,2%.

Дослідження бюджетної ролі по доходного податку слід розглядати шляхом якісного та кількісного аналізу його фіскальної ефективності, що можливо реалізувати із використанням низки відповідних показників, які розраховують у конкретних співвідношеннях.

Аналізувати вплив податкового навантаження на економіку нашої країни доречно використовуючи наступні (табл.2.2).

Таблиця 2.2

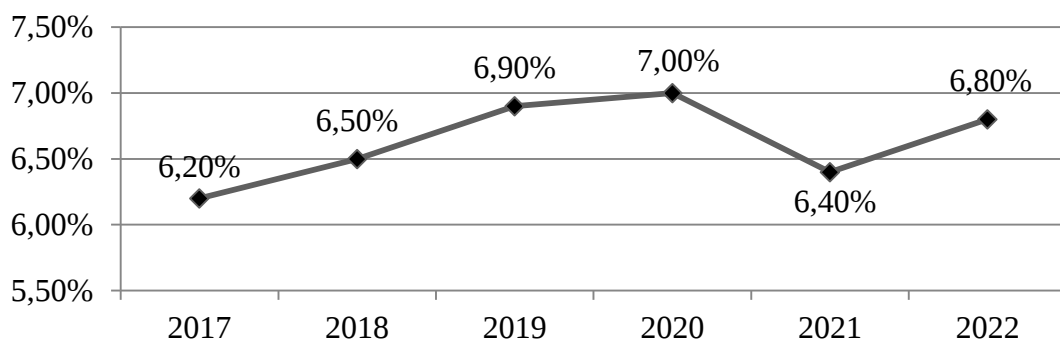
Показники, які використовуються для аналізу впливу податкового навантаження на економіку держави

Показники	Фіскальна значущість окремого податку в бюджеті держави	Фіскальна значущість окремого податку у ВВП держави
Характеристика	Відображає питому вагу податкових надходжень у доходах бюджету	Кількісний показник, що характеризує перерозподіл ВВП через бюджет держави
Механізм розрахунку	$Зф = \frac{ПНn_i}{ДБ} \times 100\%$ $ПНn_i$ – податкові надходження i-го виду податку до державного бюджету за рік; $ДБ$ – доходи державного бюджету за рік.	$Зф = \frac{ПНn_i}{ВВП} \times 100\%$ $ПНn_i$ – податкові надходження i-го виду податку до державного бюджету за рік; $ВВП$ – валовий внутрішній продукт за рік.

Джерело: Сформовано на основі [8]

Для визначення реальної зміни величини надходжень конкретного податку доречно скористатися показником фіскальної значущості окремого податку у бюджеті конкретної країни. За його результатами можна оцінити ефективність прийнятих управлінських щодо фіскальної політики певного виду податку. Цей показник щодо фіскальної значущості ПДФО нами проаналізовано у розрізі державного та місцевого бюджетів України (рис.2.1).

Фіскальну значущість ПДФО показує аналіз його частки у ВВП країни, який слід проводити через відповідні кількісні значення на макроекономічному рівні (рис.2.3).

Джерело: розраховано автором на основі даних Міністерства фінансів України [5]

Рис. 2.3. Частка ПДФО у ВВП України за період 2017-2022рр.

Результати проведеного нами аналізу, показують як рівень ПДФО впливає на валовий внутрішній продукт країни. З метою уникнення цінового чинника, у розрахунках ми використали реальний показник ВВП, котрий показує ринкову оцінку кінцевих товарів, робіт та послуг, що виготовляються і надаються в нашій країні протягом року. Протягом період, який аналізується частка подорожного податку перебуває у значенні, що перевищує шість відсотків і має коливаючий характер. Зокрема найнижчі рівні припадають на 2017 та 2021 роки – 6,2% та 6,4% відповідно, а пікові значення – 2020р. та 2022р . За останній проаналізований рік вона взагалі досягла рівня 6,8%.

Для повної оцінки фіскальної ефективності сьогодні не достатньо тільки аналізувати описані показники щодо безпосереднього надходження ПДФО. Потрібно приділити увагу ще ефективності самому процесу нарахування, збору та адміністрування цього податку. Це допоможуть реалізувати наступної системи показників (табл.2.3).

Таблиця 2.3

Система показників для визначення ефективності адміністрування ПДФО

Найменування показника	Формула розрахунку
Коефіцієнт збирання податків	$Kzp_i = \frac{\text{Кількість податків, фактично отриманих ДПС України}}{\text{Кількість планових надходжень}}$
Витрати на справляння податків на душу населення	$Bcn = \frac{\text{Витрати на утримання апарату ДПС України}}{\text{Кількість постійного населення}}$
Показник навантаження на працівника органів ДПС України зі збору окремого виду податку	$K_{nv} = \frac{\text{Кількість працівників окремого виду податку}}{\text{Кількість фактично працюючих в ДПСУ в і-му відділі}}$
Показник ефективності податку	$Keф = \frac{\text{Кількість фактично отриманих податків ДПС України}}{\text{Витрати на адміністрування виду податку}}$

Джерело: Сформовано на основі [8]

Кількісно оцінити ефективність податкового справляння певного виду податків дозволяє коефіцієнт безпосереднього їх збору. Він повірює реальну вартість здійснених зборів до планових значень. Ідеальне його значення має дорівнювати одиниці. Проведемо розрахунок цього коефіцієнта (табл.2.3).

Таблиця 2.3

Розрахунок коефіцієнта збирання ПДФО за період 2018-2022рр.

Показник		Рік				
		2018	2019	2020	2021	2022
ПДФО, млн.грн.	факт	91741,8	109954	117281	137555	148427
	план	92772	108755	111302	137580	149812
Податкові надходження млн.грн.	факт	943669	1005828	851115	1107090	949764
	план	946004	1050901	826263	929478	1169078
Коефіцієнт збору, %	ПДФО	0,98	1,01	1,05	0,99	0,99
	ПН	0,99	0,95	1,03	1,19	0,81

Джерело: Розраховано автором

Результати проведених розрахунків дозволяють здійснити аналіз та узагальнити висновки, що до 2021 року коефіцієнт збирання податкових надходжень в цілому та ПДФО зокрема був наближений до ідеального значення (1). У 2021 році трохи більше перевищення спостерігаємо на 0,19 пунктів щодо збору податкових надходжень. Це значення ще не є критичним, його пояснити можна наслідками економічної кризи через пандемію корона вірусу. У 2022 році коефіцієнт збору ПДФО теж наближений до норми, а от податкові надходження трохи нижчі, це наслідки бойових дій, через які українська економіка недоотримала значної частини фінансових ресурсів.

Тепер проаналізуємо витрати на адміністрування ПДФО на душу населення (табл.2.4).

Таблиця 2.4

Рівень витрат кожного члена суспільства
на утримання органів ДПС України

Рік	Витрати на утримання апарату ДПС України, млн. грн.	Кількість постійного населення, осіб	Витрати на справляння податків на душу населення, грн/ос.
2018	4038,6	45372692	89,0
2019	4202,9	45245894	92,9
2020	3995,8	41554836	96,2
2021	4660,1	41130432	113,3
2022	5256,9	40997699	128,2

Джерело: Розраховано автором на основі [12; 43]

Результати аналізу показують тенденцію до збільшення в нашій країні адміністративних витрат загалом, так і на одну особу, що у 2022 році ставило 128,2 грн. Однією з причин збільшення витрат щодо забезпечення справляння податків на одного громадянина пов'язано із значним скороченням працюючого населення. Як бачимо таке скорочення триває протягом п'яти років постійно. За останній рік постійне населення нашої країни зменшилося на 132733 особи. Один із стрибків скорочення населення припадає на 2020 рік. аж на 3691058 осіб. Така ситуація склалася внаслідок пандемії коронавірусу, який забрав велику кількість не тільки людей похилого віку, а працездатних осіб. Якщо враховувати відсоткове скорочення населення, то показник коливається в межах 0,8-1,9%. Тоді, як приріст витрат щодо адміністрування ПДФО на одну особу у 2021р. та 2022 р. становить 17% та 13% відповідно. До порівняння, такий приріст ще у 2019 році становив тільки 4%. Тобто, ступінь витрат українців на утримання податківців зростає швидшими темпами, проти зменшення кількості самого населення. Це звичайно є негативним явищем, яке вимагає від управлінців переглянути штат органів ДПС України, а також оптимізувати відповідні витрати.

Отже, за результатами проведеного нами дослідження постала потреба у переорієнтування чинної системи адміністрування ПДФО. Практичне використання описаної системи показників аналізу фіскальної ефективності для наповнення податковими доходами бюджетів різних рівнів вимагає

розроблення інтенсивного напрямку розвитку, також сприяння вищому рівню ефективності. Важливими аспектами розвитку податкової системи також буде дослідження резервів та можливостей подальшого удосконалення не тільки фінансової, а й усієї господарської діяльності суб'єктів господарювання на підвалинах запровадження науково-технічного досягнень, вдосконалення інформаційних технологій.

2.2. Регулююча роль ПДФО, оцінка її результативності

Для уряду кожної країни, який прагне до її розквіту, провідним завданням в управлінні є забезпечення для своїх громадян сприятливих умов для стабільного економічного й соціального розвитку шляхом покращення добробуту, підвищення статків населення, та в цілому зростання усього рівня життя. Проте, українське сьогодення за реальних умов (навіть під час війни) демонструє значне розшарування населення саме за якістю життя: нині ми є свідками розкішного, бідного та злиденного життя одночасного, і не тільки через війну. На нашу думку, головною проблемою є відсутність повноцінного багато чисельного середнього класу громадян, котрий в розвинених країнах формує високу ділову активність. Саме діяльність середнього класу повноцінно розвиває ринкові відносини, які регулюються попитом та пропозицією. Натомість, сьогодні в українському суспільстві притаманна така диференціація, за якої перевагу отримала та частка населення, що характеризується невисокими доходами, населення із середніми статками у доволі малому відсотку, а з високими – фіксуємо чималу частку. Таким чином, можемо підсумувати, що в Україні (навіть до війни) керівниками мало приділялося уваги для збільшення обсягів заощаджень більшості населення.

Перераховані проблеми можливо частково вирівняти з допомогою якісної податкової системи та зокрема ефективної системи оподаткування доходів громадян. З допомогою її регулюючої ролі виникає спроможність

вирівнювання статків та заощаджень українського населення, особливо сприяє фінансовій підтримці тої касти громадян, котра є менш економічно забезпеченою. Одна, нині українське становище щодо розподілу доходів населення характеризується низькою ефективністю реалізації саме регулюючої (або соціальної) функції ПДФО. Нажаль більшість зусиль законодавчої та виконавчої влади направлено на фіскальну роль, що значно недостатньо для якісного ефективного оподаткування. Важливі негативні аспекти та фактори нинішнього функціонування української податкової системи в частині оподаткування доходів населення узагальнено у додатку Д.

Регулятивна функція реалізується через диференціацію умов оподаткування. Регулятивну результативність та ефективність можна підсилити, якщо врахувати соціально-економічні характеристики диверсифікації платників ПДФО під час формування змін податкового законодавства.

Реалізація регулюючої ролі ПДФО, сьогодні зумовлена у застосуванні податкової соціальної пільги (законодавчі норми наведено у параграфі 1.2). Її значення законодавець вбачає у зниженні податкового тиску на малозабезпечену верству українського населення у формі зменшення їх оподатковуваного доходу на відповідний розмір.

Однак, практична реальність показує, що така пільга застосовується до незначної кількості людей, оскільки за базу її обрахунку ухвалено 50% від прожиткового мінімуму для працездатних громадян при цьому вона пов'язана тільки із оплатою праці.

У 2023 році розмір прожиткового мінімуму встановлено у сумі 2684 грн. Це означає, що особи, які отримуються меншу заробітну плату ніж ця сума, можуть скористатися пільгою. Проте, для фізичних осіб, які законно отримуються заробітну плату, її розмір повинен бути не менше ніж мінімальна зарплатня, у 2023 році її рівень становить 6700 грн. Таким чином, спостерігаємо явну невідповідність чинних законодавчих актів ПКУ та БКУ,

що призводить до перенесення вектору оподаткування на населення навіть з мінімальними доходами.

Отже, неможливість повноцінного застосування податкової пільги, низькі темпи збільшення прямих доходів українців, слабкий ступінь вирівнюваності доходів громадян призвів до значної диференціації рівня життя українського суспільства. Проаналізуємо його з допомогою відповідних показників (табл.2.5).

Таблиця 2.5

Коефіцієнти, які оцінюють диференціації доходів населення

Показник	Суть, та розрахунок
Децильний коефіцієнт диференціації доходів населення	розраховується як співвідношення мінімального рівня доходів серед 10 % найбільш заможного населення та максимального рівня доходів серед 10 % найменш забезпеченого населення.
Децильний коефіцієнт фондів по загальних доходах	розраховується як співвідношення загальних обсягів доходів 10 % найбільш та 10 % найменш забезпеченого населення.
Квінтільний коефіцієнт диференціації доходів населення	розраховується як відношення мінімального рівня доходів серед найбільш заможних 20 % населення до максимального рівня доходів серед найменш забезпечених 20 % населення.
Квінтільний коефіцієнт фондів	розраховується як відношення сумарних доходів найбільш та найменш забезпечених 20 % населення.

Джерело: Сформовано автором на основі [7]

Аналіз із використання наведених показників ми здійснимо протягом періоду 2012-2021 років. Дані за 2022 рік через війну використовувати не будемо, оскільки вони значно викривлять результати у ще гірший бік. Ми вважаємо, проаналізовані роки зможуть відобразити об'єктивну сторону регулювання ПДФО і на їх основі можна шукати ат формувати пропозиції удосконалення оподаткування такого роду податком.

На основі статистичних даних, децильні коефіцієнти диференціації доходів населення у 2021 році дорівнює 3,0. Це означає, що заможне населення нашої країни цього року перевищило у три рази. До порівняння, у 2016 році таке перевищення було на рівні 2,4. Розрахунок децильного коефіцієнта фондів по загальних доходах у 2021 році взагалі досягнув

найвищого рівня – 4,9 від початку незалежності країни. Таким чином, рівень доходів найбільш забезпечених українців майже у п'ять разів вищий ніж доходи незабезпечених громадян.

Повіряння мінімальних доходів заможних українців із максимальними доходами найменш заможних у співвідношенні, має більш приємний результат. Так, квінтільний коефіцієнт диференціації доходів населення у 2021 році перевищив свій максимальний поріг на 0,3 рази (за період 2010-2017рр він був сталим на позначці 1,9) і становив 2,1. Щодо квінтільного коефіцієнта фондів, то за період 2010-2021рр. він коливається в межах 3,0-3,5. У 2021 році сумарні доходи найбільш забезпечених українців перевищили на 3,5 рази доходи малозабезпечених.

Таким чином, проведений аналіз засвідчив, що рівень диференціації українського населення є доволі високим і це виводить дану проблему на один із перших щаблів у питаннях покращення доброту наших громадян через вдосконалення системи оподаткування ПДФО.

Упродовж останніх десяти років доходи українського населення значно змінили джерело походження. Основний акцент сьогодні поставлено на заробітну плату, яка дозволяє більшості українцям забезпечити хоча б мінімальний рівень життя. Значно менше громадяни України в останні роки отримали грошової допомоги від рідних, усе менше залежать від підсобних власних господарств, відповідно відпала гостра потреба у пошуках додаткових заробітків.

Оскільки ПДФО сплачують цей ФОП, то варто зазначити, що за останні роки структурна частка їх доходів від ведення підприємницької діяльності у ресурсах домогосподарств знаходиться майже без змін. При цьому обсяги діяльності самозайнятих та підприємців, нажаль, не збільшилися. Відчутне обмеження можливостей цієї діяльності населенням спричиняє не високу здатність до його самоорганізації.

Проаналізуємо зміни отримуваних доходів у вигляді заробітної плати у динаміці за період 2017-2021 рр. (табл.2.6).

Таблиця 2.6

Розподіл населення за рівнем середньодушових
еквівалентних загальних доходів, %

Доходи, грн.	2017р.	2018р.	2019р.	2020р.	2021р.
до 3 000,0	36,6	20,9	10,7	8,3	4,5
3 000,1 - 4 000,0	30,8	27,3	19,2	17,8	11,2
3 000,1 - 5 000,0	17,8	22,8	20,6	21,6	15,8
5 000,1 - 6 000,0	14,8	29,0	16,6	17,6	17,7
6 000,1 - 7 000,0	...	...	10,4	11,5	14,2
7 000,1 - 8 000,0	...	...	7,9	7,9	10,1
8 000,1 - 9 000,0	...	...	4,6	5,1	7,9
9 000,1 - 10 000,0	...	...	3,2	2,8	6,4
10 000,1 - 11 000,0	...	...	2,3	2,2	3,7
11 000,1 - 12 000,0	...	...	1,5	1,8	2,4
понад 12 000,0	...	...	3,0	3,4	6,1
Мінімальна заробітна плата станом на 1 січня	3200	3723	4173	4723	6000
Середня заробітна плата січня	6008	7711	9223	10727	12337

Джерело: Сформовано на основі [37]

За результатами табл.2.6 у 2021 р. понад 50% українців отримали доходи вищі, ніж була встановлена того мінімальна зарплата, що на 1,2% менше, ні відсоток таких громадян у 2020 р. А проти 2019 року, то показник середньодушових еквівалентних загальних доходів знизився майже на 20%. Того року він становив 70%. Проведений нами аналіз свідчить про нестабільність цього показника.

Про рівень забезпеченості українського населення свідчать статистичні значення й інших показників. До прикладу, за останні п'ять років українці на придбання товарів та послуг витрачають майже усі свої доходи, тобто їх відсоткове значення коливається у межах 92,8% (2017р.) – 87,6% (2021р.). Також за цей період населення значно менше заощаджує, якщо протягом 2018-2020рр. українці відкладали 0,4% своїх сукупних доходів, то у 2021р. лише 0,2%.

Проведені нами розрахунки та аналіз відповідних показників показали не задовільну ситуації щодо регулюючої ролі держави в частині забезпечення добробуту усіх громадян країни. На зменшення показника споживання

населення має вагомий вплив ПДФО. З цієї причини, з'ясуємо його податкове навантаження на загальні доходи українців (табл.2.7).

Таблиця 2.7

Результати розрахунків середньої ефективної ставки податку на доходи фізичних осіб та військового збору в Україні

	2017р.	2018р.	2019р.	2020р.	2021р.
Надходження ПДФО та військового збору, млрд. грн.	185,7	229,9	275,5	349,8	380,7
Номінальні доходи населення, млрд. грн.	2652,1	3248,7	3699,3	3972,4	4319,2
Податкове навантаження на доходи населення (ефективна ставка ПДФО та військового збору), %	7,0	7,1	7,5	8,8	8,8
Продуктивність ПДФО та військового збору, %	35,9	36,4	38,5	45,1	45,1

Джерело: Сформовано на основі статистичних даних

Упродовж аналізуючого періоду 2017-2021рр. ефективна ставка ПДФО зростала і досягла значення 8,8%. Розрахунок продуктивності податкового збору та військового збору нами здійснено у співвідношенні розміру їх ефективних ставок до основної нормативної (15 % та 18 %). Таким чином, продуктивність також має позитивну тенденцію до збільшення і у 2020-2021 роках становить 45,1%. Однак, цей показник не перевищує 50% рівень, що характерно для країн з ринковою економікою.

Отже, чинні правові норми української системи оподаткування, а також подовжний досвід застосування пропорційної шкали щодо адміністрування ПДФО призвели до від'ємних не в повній мірі ефективних результатів:

- податкове навантаження збільшене на тих фізичних осіб, котрі мають невисокі доходи;
- ПДФО належним чином не виконує регулюючої ролі, що не дозволяє цьому податку усунути соціальну нерівність серед громадян країни;
- класичний загальноприйнятий принцип соціальної справедливості щодо оподаткування доходів населення взагалі не реалізується;
- бюджети країни усіх рівнів втрачають можливості із отримання додаткових фінансових ресурсів через страту спроможності підвищувати

податкові ставки для фізичних осіб, котрі отримують високі доходи.

Фіскальна ефективність ПДФО в нашій країні дуже суттєва, однак резерв її збільшення можна реалізувати, використавши низьку більш ефективну ставку даного податку. Це zarazом, допоможе підвищити регулятивну роль та забезпечить ефективність і результативність персонального прибуткового оподаткування, а також реалізується можливість вирівнювання перекосів. Нині й досі основними платниками ПДФО залишаються працівники-бюджетники, спеціалісти та робітники державних і комунальних служб і організацій. Реформи оподаткування доходів громадян в часині запровадження пропорційної ставки, спрощення механізмів розрахунку цього податку, тимчасового запровадження доволі низької основної ставки, скорочення відсотку нарахування на фонд оплати праці, а також введення ЄСВ, – становище не покращило.

Таким чином, можемо узагальнити, що пропорційна система, переваги якої у невисокому однаковому податковому навантаженні для усіх громадян, прості та більш дешевому адмініструванні, зменшенні стимулів з ухилення від справляння податку, сприяла вирішенню проблем із справляння податку в період складних економічних умовах переходу до ринкової економіки. А для подальшого розвитку вона стала заслабкою і потребує вдосконалення.

2.3. Податкова звітність про доходи фізичних осіб як інформативно-контролююче джерело

Прагнення України бути повноцінним членом Європейського Союзу спонукає владні органи ухвалювати рішення щодо врегулювання економічної та соціальної політики країни, зокрема й щодо такого важливого аспекту як боротьби з корупцією. Тобто забезпечення детінізації доходів усіх громадян країни, сприяння підвищенню їхньої податкової культури тощо. З цією метою, у 2021 році прийнято відповідний Закон України, яким запроваджено

одноразове (спеціальне) добровільне декларування населенням своїх доходів. Це так зване нульове декларування [12].

Головна особливість «нульового декларування» полягає у добровільній подачі електронної декларації, із вказаними усіма активами, якими фізична особа володіє, однак ще не встигла сплати з таких доходів відповідних податків. Нарахування податкового збору здійснюється платником самостійно і сплачується до бюджету впродовж 30 календарних днів (відлік рахується із дати, що вказана на момент подачі цієї декларації). Для легалізації прихованих раніше доходів законодавець визначив один рік із вересня 2021 року по вересень 2022 року. Однак війна змінила ситуацію, і було ухвалено рішення щодо відтермінування «податкової амністії» до 1 березня 2023 року.

Легалізування доходів таким шляхом законодавець дає гарантії платнику податку щодо звільнення таких осіб від «відповідальності за порушення податкового/валютного законодавства, обов'язку нарахувати та сплатити податки та збори зборів щодо доходів, за допомогою яких були набуті задекларовані активи (за податкові періоди до 1 січня 2021 року); застосування щодо такої особи заходів кримінального провадження та адмінштрафів» [12].

Налагодження співпраці між працівниками ДПС України та платниками податків, виховання в останніх податкової культури потребує певного часового проміжку. За цей період доцільно активно та наполегливо проводити різного роду роз'яснювальні роботи, інструктажі з боку податкових службовців та впроваджувати систему превентивних заходів щодо приховування платниками своїх доходів чи несплати відповідних податків. По завершенню воєнного стану планується застосовувати жорстку систему штрафних санкцій до фізичних осіб, якщо в результаті відповідних перевірок виявиться, що вони є злісними ухилянтами від оподаткування чи взагалі приховують отримані доходи. В таку разі платнику ПДФО буде економічно не вигідно ховати доходи, оскільки штрафні санкції будуть

перевищувати їх розмір. Такі заходи забезпечать ефективне виконання як регулятивної так і фіскальної функцій оподаткуванням доходів населення. Що допоможе реалізувати кредо, коли усі платники податків «повинні бути рівні перед законом і не ухилятися від їх сплати» [44].

На сьогодні в Україні звітування щодо повноти отриманих доходів населенням та правильної сплати відповідного податку застосовується об'єднана звітність із трьох податків та зборів: податку з доходів фізичних осіб, військового збору та єдиного соціального внеску. Такий об'єднаний звіт в обов'язковому порядку щороку подають усі податкові агенти до органів ДПС України. Для звітування фізичними особами про отриманні ними інші доходи, а ніж заробітна плата, подається «Декларація про майновий стан та доходи». Остання містить більш розширену та поглиблену інформацію, яка може бути використана в якості цінного джерела для оцінки та аналізу результативності регулятивних ефектів у разі надання публічного доступу інформації щодо отриманих доходів українським населенням.

Наразі в Україні законодавчо встановлені дві форми декларацій для розкриття доходів фізичної особи:

- Декларація особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (крайні термін подання – 1 квітня щороку);
- Декларація про майновий стан і доходи (крайні термін подання – 1 травня щороку).

Заразом подається фізичною особою-підприємцем «Декларація про сплату єдиного податку 1, 2, 3 групи». Такі доходи від ведення підприємницької діяльності чітко контролюються податковими органами, адже вони відображаються не лише у звітності, а й на безготівкових поточних рахунках чи з допомогою засобів РРО (особливо для готівкових операцій). Перевірка іншої звітності щодо отриманих доходів фізичною особою та відповідної сплати нею ПДФО є значно складнішою.

Для легалізації доходів населення України, вважаємо за доречне, кожного року проводити відповідне декларування із відображенням не тільки

інформації про доходи та майновий стан громадян, а також і про понесені ними витрати. Останні мають мати чітко визначений перелік. Термін звітування залишків 1 травня кожного наступного року, що настає після звітного періоду. Особливістю цієї пропозиції є її обов'язковість для усіх без винятку фізичних осіб, навіть, якщо вони отримують дохід тільки у формі заробітної плати і його розкрив податковий агент у своїй звітності. Це посилить контроль за отриманими доходами та понесеними витратами населення, адже фізична особа повинна у Декларації показати усе майно, яке перебуває у її власності, прописавши окремо ті доходи, з яких уже сплачено ПДФО податковим агентом, і окремо ті, з яких повинна самостійно нарахувати та сплатити прибутковий податок. Звичайно, що практично швидко реалізувати такий механізм декларування доходів населенням України буде складно, особливо для тієї частини громадян, які проживає у сільській місцевості. Зауваження щодо правильності проведення розрахунків (відображення тільки дозволених витрат і лише із одержаного чистого доходу (прибутку) нарахувати ПДФО та ВЗ) нівелює подача Декларації через Електронний кабінет платника податків. Розроблені механізми перевірки правильності заповнення є обов'язковою опцією у налаштуваннях. Допомогу тим фізичним особам, яким складно самостійно справитися із поданням такої звітності, повинні надавати ЦНАПи чи працівники ДПС, котрі відповідають за співпрацю із громадянами – фізичними особами. У сільській місцевості це можуть бути соціальні працівники, або є представники місцевого самоврядування.

Цікавим моментом у чинному податковому законодавстві є норма щодо звільнення від оподаткування доходу, який громадянин отримав упродовж звітного року у зв'язку із продажем одного об'єкту рухомого майна, як-от автомобіля, мопеда чи мотоцикла. На наш погляд, таке правило ПКУ найбільше задовольняє заможнішу частину населення, котра частіше за інших змінює автотранспорти. Це сприяє звільненню від сплати податку саме платоспроможних українців. Частково вирівняти соціальну несправедливість

можна за рахунок додаткового обмеження цієї норми, звільнивши від сплати податку тих осіб, які реалізують авто із невисокою вартістю. Цей механізм матиме, ще й додатковий економічний позитивний ефект, адже сприятиме зниженню цінової політики на відповідні транспортні засоби.

У напрямку спрощення процедури адміністрування у 2021 році законодавці зробили великий крок, об'єднавши є єдину уніфіковану звітність три види податків та зборів (ПДФО, ВЗ та ЄСВ) [31]. Звичайно, що й надалі є чимало питань та труднощів щодо її заповнення, однак вагомий позитивним фактом є скорочення кількості звітів та ухвалений єдиний термін подавання. У науковій літературі пропонують змінити термін звітування із щоквартального на помісячний. Обґрунтовуючи таку зміну, науковці опираються на те, що у зв'язку із плинністю кількість робітників упродовж три місячного періоду по конкретному підприємству може змінюватися, а відтак щоб уникнути помилки, рекомендується щомісячне звітування.

Із практичної сторони є зауваження щодо недосконалої моделі уніфікованої єдиної звітності із ПДФО та ЄСВ, яка б була однаково зручною як для працівників ДПС так і для самих платників. Тому питання покращення розробленого макету звітності, що буде враховувати інтереси обох зацікавлених сторін у процесі адміністрування ПДФО та ЄСВ, й надалі залишається актуальним.

Висновок до розділу 2

ПДФО характеризується високою економічною та соціальною значущістю. Це підтверджують аналізовані нами дані міністерства фінансів та ДПС України. Зокрема, за період 2018-2020 року частка податку з доходів населення у валовому внутрішньому продукті (ВВП) нашої країні незначно коливалася в межах 6,5%-7%, а вже у 2021 році її рівень скоротився до 6,4%, згодом у 2022р. – знову зріс до межі 6,8%. В цілому упродовж цього період наповнення державного та місцевих бюджетів фінансовими коштами

в результаті сплати платниками ПДФО здійснюється з поступовим постійним приростом. Однак, загальна ситуація щодо справляння ПДФО у 2022 році дуже залежить від зовнішніх факторів, тобто військових дій, постійних втрат країною людського капіталу. Нами доведено, що сьогодні найважливішим елементом доходу, з якого формується понад 76% (до 2021р.) та 58% (2022р.) становить заробітна плата платників податку. В роботі наведено систему показників, з допомогою яких доцільно назалізувати фіскальну ефективність ПДФО, та навіть інших податків.

В Україні регулююча роль оподаткування доходів населення пронизана численними проблемами, які можемо узагальнити на основі проведеного аналізу її результативності: високий відсоток зубожіння населення; зростаюча диференціація доходів громадян нашої країни; доволі низький показник загального обсягу доходів отриманих українцями; частка заробітної плати у загальному обсязі доходів громадян України висока, а показник рівня пасивних доходів навпаки – низький; незадовільна реалізація із застосовування податкової соціальної пільги тощо. При цьому, використані нами для аналізу статистичні дані Державної статистики України не в повній мірі подають оцінку тіньовим доходам українського населення та фізичних осіб підприємців. Заниження спостерігаємо й щодо розрахунку прожиткового мінімуму доходів громадян.

РОЗДІЛ 3

РОЗВИТОК СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ ДОХОДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ З УРАХУВАННЯМ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ

3.1. Аналіз міжнародної практики оподаткування доходів населення

Оподаткування доходів населення є важливим джерелом державних надходжень будь-якої країни світу, адже їх частка у структурі загальних доходів в середньому займає майже четверту частину, а саме 24% у країнах ОЕСР та 21% в ЄС. Від концепції якості оподаткування ПДФО, а у міжнародній термінології його називають РІТ (personal income tax), залежить розробка усієї податкової політики конкретної країни для досягнення бажаних цілей, водночас сприяючи економічному зростанню шляхом мінімізації викривлень та зменшення вартості збору податків.

Оподаткування доходів громадян у більшості країн світу має диференційований характер в залежності від рівня заробітку та сімейного становища фізичної особи. Через це ПДФО відіграє центральну роль в якості політики перерозподілу. Варто зауважити, що оподаткування формує стимул до праці, визначає вартість робочої сили, а відтак від їх рівень і структура мають вагомий вплив на функціонування ринку праці в країні; є важливим фактором міжнародної конкурентоспроможності. Коли субнаціональні органи влади мають податкові повноваження щодо встановлення ставок ПДФО, це, очевидно, є найважливішим аспектом їх фіскального суверенітету. Можливість встановлювати податкові ставки дозволяє субнаціональним урядам вибирати рівень державних послуг, мінімізуючи витрати на дотримання законодавства, пов'язані зі збором необхідних доходів.

Основною метою оподаткування доходів громадян є передача фінансових ресурсів від однієї групи (фізичних осіб) до іншої (держави) для досягнення певних цілей розвитку не зашкодивши економічним ринковим

механізмам, тобто дотриманням соціальної справедливості. Остання в оподаткуванні ПДФО у зарубіжних країнах має як горизонтальний, так і вертикальний напрям.

Горизонтальна справедливість характеризується рівним податковим відношенням до усіх платників податку, що мають однакові можливості сплачувати такі податкові відрахування.

Вертикальна справедливість стосується диференційованого співвідношення між відсотковим механізмом нарахування податку, що призводить до різної здатності платити фізичними особами такі податки.

Сьогодні у світі формули для встановлення належного ступеня прогресивності оподаткування ПДФО не існує. На це впливає низка факторів, зокрема, ступінь міжіндивідуальної солідарності в суспільстві або ступінь ухилення потенційних одержувачів доходів. Тому виникає потреба у постійному порівнянні та дослідженні однакових груп платників податків.

У світовій практиці ПДФО вважається важливим джерелом надходжень до бюджету та інструментом перерозподілу доходів між мало- та високозабезпеченими категоріями населення. Існують розбіжні підходи до адміністрування податку з доходів фізичних осіб: прогресивний та пропорційний. Також виділяють дві податкові системи: PAYE (pay as you earn) – «система сплати податків у джерела доходу», і PAYG (pay as you go) – «система сплати податків через декларації» [41, с.78].

За системою PAYE фундаментальним є те, що навіть якщо особа не є платником податку в контексті зобов'язання (податковий агент-роботодавець), однак цей податок утримується з розміру її зарплати. Ця система має переваги щодо рівномірності податкових надходжень протягом календарного періоду та всеосяжності й широти, порівняно із податковим декларуванням, оскільки практично всі особи, які отримують доходи у вигляді заробітної плати, сплачують податок на доходи фізичних осіб.

Оподаткування доходів фізичних осіб за кордоном має свої особливості. Один і той же дохід може оподатковуватись або не оподатковуватись у різних

країнах. Двома першорядними джерелами оподаткованого доходу в більшості світових країн є дохід від заробітної плати та дохід від капіталу (пасивний дохід). Узагалі у країнах Європейського Союзу оподатковується близько 16 видів доходів населення [11, с. 56].

Якщо розглядати тлумачення податкового статусу фізичних осіб у податковому законодавстві Німеччини, Італії, Польщі чи в інших європейських країн, то помічаємо майже повну відповідність нормативній базі України із визначенням як осіб-резидентів, осіб-нерезидентів та податкових агентів. До прикладу, у Франції платники податків поділяються на резидентів і нерезидентів відповідно до періоду проживання у цій країні: тобто фізична особа, котра проживає «у Франції понад половину календарного року (183 дні або більше), класифікується як резидент платник податку, менше 6 місяців на рік – має податковий статус нерезидента» [59].

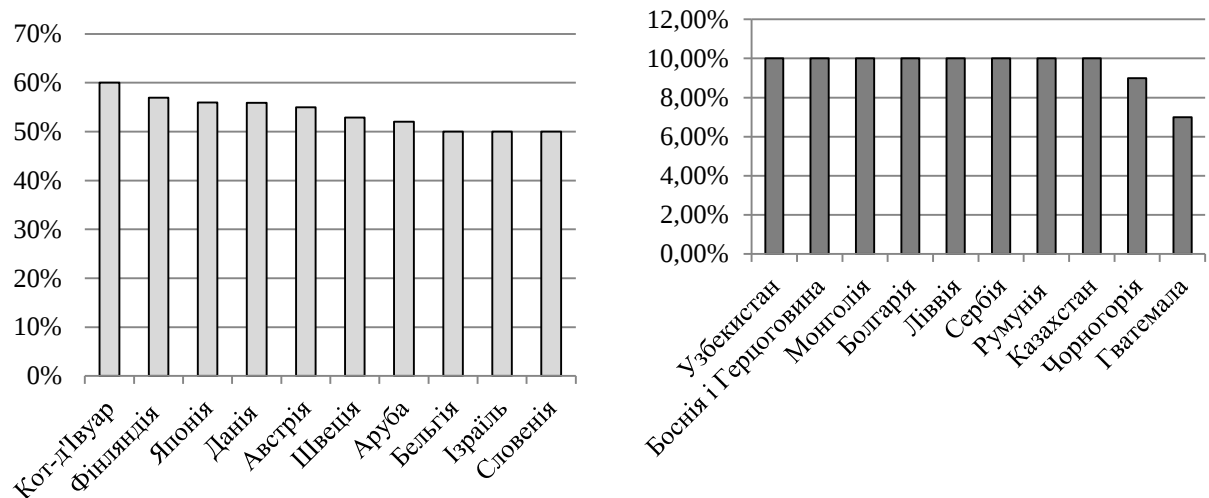
Дослідження податкового законодавства європейських країн дає можливість визначити відправну точку для характеристики об'єкта оподаткування, якою є безпосередній податковий статус фізичної особи.

Так, у Франції ПДФО, класифікований як платник податку-резидент, зобов'язаний сплачувати цей податок з будь-якого доходу, який отримав у будь-якій точці світу. А от платник нерезидент сплачує податок лише з відповідного доходу, отриманого виключно у Франції.

Відповідно до італійського податкового законодавства, і резиденти Італії, і нерезиденти справляють податки в цій країні, але на різних засадах. Фізичні особи-резиденти повинні платити італійський прибутковий особистий (або національний) податок на прибуток зі своїх доходів, незалежно від їх джерела, відповідно до «світового принципу». Фізичні особи-нерезиденти оподатковуються ПДФО лише з доходів, отриманих безпосередньо на італійській території. Аналогічний принцип визначення об'єкта оподаткування закладено в основу податкового законодавства інших європейських країн, як-от Німеччини, Іспанії, Польщі і т.д.

Таким чином, проаналізоване міжнародне податкове законодавство дозволяє зробити висновок про відсутність суттєвих відмінностей щодо суб'єктів та об'єктів оподаткування в податкових системах України та більшості зарубіжних країн.

Одним із вагомих інструментів регулювання розрахунку та сплати податку з доходів фізичних осіб в усьому світі є податкова ставка, яка в нашій країні становить 18% (основна). Розглянемо наглядно загальні ставки ПДФО у певних країнах (рис. 3.1).

Джерело: Розроблено автором на основі [55]

Рис. 3.1. Топ-10 країн із найвищими та найнижчими ставками ПДФО у світі за 2022 рік

Отже, найбільша ставка податку на доходи громадян у світі у 2022 році була у африканській країні Кот-д'Івуар, із країн європейського континенту – у Фінляндії – 56,95%. Третє місце по великому податковому навантаженні на фізичних осіб посідає Японія із ставкою 55,97% завершують топ-10 із найбільшими ставками податку подоходного податку Бельгія, Ізраїль, Словенія у цих країна її рівень становив рівно 50,0%. Щодо найнижчих ставок з оподаткування доходів населення, то основна 10-а країн (крім двох) ухвалила рішення у 2022 році встановити її на рівні 10,0%. І ще менше є ставка у Чорногорії (9%) та Гватемалі (7%). Таким чином, можемо узагальнити, що країни із високим розвитком більше оподатковують заробітки своїх

громадян, а країни, які розвивають, або із слабкою економікою – відповідно рівень ставки визначають невисоким, адже населення має мізерні доходи і здебільшого не спроможне сплачувати навіть і таких низьких податків.

Особливістю оподаткування ПДФО є не тільки встановлення максимальної загальної ставки цього податку, а й методики її реалізації, що може мати форму пропорційної, сталої або ж прогресивної. Так, для європейської системи оподаткування загалом характерне використання прогресивної шкали оподаткування. Хоча у Болгарії, Румунії та інших країнах Європи для досягнення міжнародної конкурентної переваги застосовують пропорційну шкалу. Система оподаткування із використанням цієї форми ставки характерна і для країн «третього світу», в яких податкова культура перебуває на дуже низькому рівні. Пропорційна ж система оподаткування допомагає державі вивести частину «сірої» економіки з тіні та впливає на мотивацію працівників до продуктивнішої праці. Заразом слід зазначити, що країни з низьким розвитком в основному не спроможні ефективно регулювати доходи, отримані громадянами їх держави, та «соціальну політику для зменшення нерівності» [11].

Цінним інструментом розвинених європейських країн для забезпечення соціальної справедливості та соціального захисту своїх громадян є встановлення нижньої межі рівня доходів, з яких оподаткування ПДФО не стягується, тобто ухвалено так званий неоподатковуваний мінімум.

До прикладу, у Франції така межа доходів фізичної особи прирівняна до суми 9964 євро на місяць, а у Німеччині – 9168 євро в місяць. Усі доходи, що отримують громадяни обох країн вище вказаних сум оподатковуються за прогресивної шкалою 14-45% (у Франції) та 14-42% (у Німеччині). Найвища ставка у цих країнах 45% та 42% відповідно застосовується, якщо у Франції отриманий дохід перевищив суму 156245 євро в місяць, а у Німеччині – 250731 євро в місяць.

Подібна ситуація характерна і для Австрії, де неоподатковуваний мінімум становить 11000 євро на місяць, прогресивна шкала зростає у ставках – 25%,

35%, 42%, 48%, 50%. Максимальна ставка застосовується до отриманих населенням доходів у суму понад 90 000 євро.

Італійська практика оподаткування ПДФО розподіляє отримані доходи населенням у залежності від джерел їх походження на п'ять груп. Оприбуткування доходів конкретної груп здійснюється окремо за встановленою шкалою ставок, які коливаються в межах 23-43%.

В Іспанії розрахунок подоходного податок здійснюють за шкалою ставок 24-45% і при цьому максимальною ставкою оподатковують дохід у що перевищує 300 000 євро в місяць.

Максимально ліберальної країною щодо оподаткування доходів своїх громадян є Кіпр. У цій державі доходи які менші ніж 19500 євро на місяць взагалі не адмініструють ся, а ті сума, яких більша ніж 195000 євро – оподатковуються за шкалою 20-35%.

Цікавою є практика оподаткування прибутковим податок в Японії, де усі громадяни країни чи то фізичні особи-резиденти, чи то нерезиденти сплачують його. Характерною відмінністю від багатьох інших держав є те, що в Японії ПДФО адмініструється не лише на національному рівні, а й на місцевому. В останньому випадку усталено відповідні внески до бюджетів префектур і муніципалітетів. Це впливає на загальну суму, яку повинні сплатити японці, і виводить її на досить високе значення. Для нарахування ПДФО в Японії використовують також прогресивну шкалу в залежності від загальної суми доходу, отриманого громадянином за конкретний звітний період. Мінімальна ставка національного ПДФО становить 10%, а максимальна – 55,97%. При цьому слід здійснювати доплатити у префектуру, де податок на прибуток за ставкою 2-4% і муніципальний податок на прибуток у межах 3-12%.

Розглядаючи міжнародний досвід оподаткування доходів населення, слід звернути увагу на такі країни, як-от Оман, Саудівська Аравія, ОАЕ, Катар, Кувейт, Бруней, Бахрейн, Багамські острови, Бермудські острови та Кайманові острови. У цих державах взагалі не сплачується ПДФО. Щодо

Бермудських островах, то у них практикують сплату податку із заробітної плати громадян, але його сплачують самі роботодавців.

Таким чином, податок з доходів громадян є одним із першорядних регулюючих та бюджетоутворюючих податків, який має значний вплив на працюючих. Прогресивна шкала оподаткування ПДФО спрямована на забезпечення соціальної справедливості та ефективного перерозподілу доходів у громаді. Це реалізується шляхом сплати податків за вищими ставками багатим класом суспільства. Натомість громадяни, які належать до малозабезпечених і їх рівень доходів низький, – звільняються від податків або сплачують податки за низькими ставками. Така система оподаткування доходів громадян надає важливі переваги економічно неблагополучним сім'ям і певною чином відшкодовує нерівність у розподілі доходів [49, с. 47].

Хоча з точки зору рівноправності громадян оподаткування за різними ставками є дискусійним питанням, то з точки зору соціальної справедливості прогресивне оподаткування доходів є необхідністю. Прогресивне оподаткування дозволяє встановлювати податковий тягар на основі розміру доходу, що протидіє майновій нерівності. Такої ж думки дотримуються Дж. Конса та Д. Крюгер, стверджуючи, що «прогресивна система оподаткування в кінцевому підсумку призводить до більш ефективного розподілу споживання, багатства та добробуту» [48, с. 3]. Саме такий ефективний розподіл, на нашу думку, є ключовим чинником при виборі типу податкової системи для адміністрування податком з доходів фізичних осіб. Водночас, як зазначають К. Козмей та О. Сербан, у випадку «ухилення від сплати податку прогресивна шкала оподаткування не виконує покладених на неї функцій» [49].

Отже, підсумовуючи викладене, робимо висновок, що зарубіжний досвід оподаткування доходів фізичних осіб досить різноманітний.

3.2. Напрямки розвитку системи оподаткування доходів фізичних осіб в Україні враховуючи позитивного досвіду зарубіжних країн

Українська система оподаткування фізичних осіб в умовах сьогодення не використовується повною мірою як регулятор соціально-економічних процесів, ставши фіскальним інструментом, що сприяє зростанню податкових надходжень до бюджетів усіх рівнів в умовах політичної та економічної нестабільності. Періодичні зміни, які відбуваються в податковому законодавстві щодо оподаткування доходів українського населення, зумовлені внутрішніми аспектами – реакцією на економічну та соціальну ситуацію, так і зовнішніми – необхідністю отримання фінансової допомоги від різних міжнародних організацій та МВФ для збільшення витрат на безпеку та оборону країни.

Доречно підтримати думку тих науковців, які вважають, що за нинішніх умов розвитку України слід розвивати концепцію оподаткування доходів українських громадян, особливо за умов війни й стрімкого скорочення доходів українців. Через це система оподаткування доходів населення України має розвиватися в напрямку досягнення відповідні стратегічних цілей:

- кожен громадянин нашої країни зобов'язаний брати участь певною частиною своїх доходів у формуванні бюджетів усіх рівнів, які потім будуть використовувати отримані грошові ресурси для фінансування потреб держави;
- податковий тягар має розподілятися між фізичними особами пропорційно до отриманих ними доходів;
- імплементувати міжнародний досвід і запровадити до системи оподаткування доходів українців категорії «неоподатковуваний мінімум доходів фізичних осіб» (далі – НМДФО) для суб'єктів оподаткування, які отримують малий та середній місячний дохід. Такий мінімум доречно аби дорівнював розміру мінімальної зарплати на перше січня відповідного року й звільнявся від сплати з нього ПДФО та військового збору;

- запровадження оптимальної міри податкових відрахувань, які не заважають людям працювати;
- врегулювання правових норм податкового законодавства, які будуть максимально зрозумілими для платників податків та не допускати подвійного тлумачення;
- удосконалити адміністрування ПДФО через запровадження інноваційних інструментів управління його сплатою;
- покращити і спростити податкову звітність, особливо в частині декларування доходів фізичних осіб через механізми електронного декларування;
- переглянути пільгову політику, з метою забезпечення її раціонального застосування;
- активно формувати та розбудовувати вітчизняні функціональні сервіси на основі Інтернет-ресурсів у частині формування податкової звітності з урахуванням сучасних міжнародних досягнень щодо цифровізації та діджиталізації системи оподаткування ПДФО;
- сприяти добровільному та сумлінному декларуванню українцями отриманих доходів, підвищувати рівень податкової культури.

Як уже зазначалося вище, однією з головних проблем вітчизняного податкового законодавства у частині адміністрування ПДФО є його висока фіскальна роль, що знівельовує адекватний та доречний розподіл доходів між різними верствами населення нашої країни. Через це в науковій літературі уже не один рік спостерігаємо палкі дискусії щодо запровадження прогресивної шкали оподаткування, а також обґрунтування доречності подальшого використання пропорційної шкали. Кожна із цих двох моделей має свої недоліки й переваги, які зважають не лише на суто «математичний» підхід, а й на момент гарантування соціальної справедливості. Вважається, що останнє краще забезпечує прогресивна система оподаткування.

На сьогодні податковим законодавством України не передбачено прогресивного оподаткування ПДФО залежно від рівня доходів населення. В

Україні відповідно до ПКУ ставка податку на доходи фізичних осіб встановлена у розмірі 18%. Крім того, у воєнний та післявоєнний час варто понизити податкове навантаження на доходи населення, щоб підтримати українських громадян. Проте, ми вважаємо, що в довгостроковому стратегічному майбутньому напрямом підвищення ефективності ПДФО буде перенесення податкового тягара з найменш забезпечених верств населення на найзаможніші, що в результаті матиме супровід загального зростання доходів бюджету.

Для з'ясування слабких та сильних сторін прогресивного оподаткування, а також його загроз й можливостей, які можуть з'явитися в нашій країні на етапі його впровадження та функціонування, виконаємо SWOT-аналіз (табл.3.1).

Таблиця 3.1

**SWOT-аналіз запровадження прогресивного оподаткування доходів
фізичних осіб у вітчизняну податкову практику**

СИЛЬНІ СТОРОНИ – зниження податкового навантаження на соціально незахищені верстви; – вирівнювання платників податків у їх зобов'язаннях перед державою; – збільшення доходів скарбниці за рахунок багатих дає змогу на більш високому рівні виконувати соціальні функції держави: забезпечення доступу населення до якісної медицини й освіти, роботи правоохоронних органів і судової системи; – більш високі податкові ставки для багатих людей зменшують соціальну нерівність в суспільстві.	СЛАБКІ СТОРОНИ – прогресивне оподаткування зменшує стимули до праці. При утриманні більшої частини доходів через податки немає сенсу працювати більше; – ускладнення роботи для податкової служби.
МОЖЛИВОСТІ – збільшення питомої ваги ПДФО у загальному обсязі податкових надходжень; – поява середнього класу, на який і орієнтована ринкова економіка; – підвищення фінансової грамотності населення (з метою мінімізації податкового навантаження громадяни будуть цікавитися змінами законодавства у сфері оподаткування).	ЗАГРОЗИ – стимулювання нелегальної сплати доходів (зарплати в конвертах) з використанням недоліків у податковому законодавстві; – відсутність зростання податкових надходжень та вищої якості суспільних благ через нерозвинену систему адміністрування податків, розповсюдженість схем ухилення від оподаткування.

Джерело: Сформовано автором на основі [3]

Бажаний ефект від запровадження прогресивного оподаткування матимемо, якщо буде досягнуто фактичної сплати податків і дієвої боротьби з поширеними схемами ухилення від сплати податків. Для успішного досягнення цієї мети недостатньо запровадити прогресивні податки, їх необхідно поєднувати із систематичними змінами в податково-бюджетній політиці. Вважаємо, що запровадження прогресивної шкали для адміністрування ПДФО не повинно бути спонтанним. Перед вжиттям таких заходів варто забезпечити певні умови, до яких належать: підняття правової культури українського населення; звернення особливої уваги на вдосконалення податкового законодавства та вивчення правових, економічних й соціальних наслідків від такого прогресування; формування оптимальних і найбільш обґрунтованих податкових ставок з урахуванням не тільки міжнародного досвіду, а й національних інтересів та реалій (це включає повне звільнення від податків груп населення з найнижчими доходами); модифікація існуючих порядків податкового адміністрування за цим податком і врахування того, що суми доходів населення не є стабільними; посилення відповідальності за порушення податкового законодавства.

З метою удосконалення оподаткування ПДФО в Україні у 2020 році (до війни) у Верховні Раді України зареєструвати законопроектом №2758, відповідно до якого пропонувалося перейти на прогресивне оподаткування. У проекті розробники рекомендували обраховувати податковий мінімум на основі 10-кратної мінімальної оплати праці і якщо дохід фізичної особи менший ніж ця норма, то ставка за якою розраховується ПДФО повинна залишитися на існуючому рівні, тобто – 18%. У випадку перевищення отриманих доходів цієї межі, але менше 20 мінімальних зарплат, то запропоновано ухвалити ставку у розмірі – 36%. І у випадку, коли ж доходи більш за 20 мінімальних оплат праці – ставку збільшити 54%.

Оскільки нині мінімальна заробітна плата становить 6700 грн., то можемо узагальни, що чинна на сьогодні ставка оподаткування ПДФО збережеться для тих громадян, котрі отримують доходи на даний момент не

більше 67000 грн. на місяць. Ставка 34% буде у тих українців, котрі отримують доходи з усіх джерел до 134000 грн. І відповідно, якщо ж доходи ще більше – податок становитиме 54% від місячного доходу.

Якщо врахувати вітчизняну офіційну статистику, більшість українців після ухвалення таких змін не відчують суттєвої відмінності. Адже середня зарплатня станом на 2023 рік становить 17176 грн., а до порогу у 67000грн. їй рости і рости. Та і заробіток більший як 50000грн. в місяць, отримували тільки 11,8% штатних працівників. А тих, у кого вона вище 134 тисяч, ще менше.

Враховуючи складну воєнну та економічну ситуацію в Україні, на наш погляд до таких змін наше суспільство ще не в повній мірі готове, а тому вважаємо за доцільне вводити прогресивне оподаткування поступово. Першочергово слід ухвалити адекватний неоподатковуваний мінімум, врегулювати відповідно нього і податкову соціальну пільгу, а вже потім коригувати ставки розрахунку ПДФО.

Ще однією серйозною проблемою є те, що сьогодні платники сплачують податок на доходи фізичних осіб за місцем роботи, а тому він зараховується до місцевого бюджету, де працює платник. При цьому витрати цього працівника на освіту, охорону здоров'я та інші соціальні потреби здійснюються за місцем його проживання. І доволі часто вони не належать до однієї територіальної громади. Така система сплати ПДФО створює негативні ефекти «експорту» видатків бюджету та «імпорту» доходів бюджету.

Одним із пропонованих заходів науковці пропонують провести так званий податковий експеримент на території окремих регіонів з високою податковою культурою населення (для стимулювання мешканців іншої місцевості) щодо зниження ставки ПДФО хоча б на 1% із паралельним провадження масштабної рекламно-просвітницької кампанії по всій Україні з метою підвищення рівня податкової культури українських громадян. Якщо в наслідку моніторингу податкових надходжень буде виявлено, що очікуваний ефект досягнуто, то цей експеримент слід провести в інших регіонах і продовжити зниження ставки податку; в іншому випадку

експеримент слід припинити. Цей захід виглядає особливо актуальним в умовах нинішньої війни між Україною та російською федерацією.

Прозорість і відкритість уваги, насамперед до вирішення соціальних проблем та економічної мотивації домогосподарств – основні правила податкової системи європейських країн. Зарубіжні системи прямого оподаткування доходів фізичних осіб мають перевірену практику становлення та розвитку, яка базується на глибокому усвідомленні кожним платником податків свого конституційного обов'язку сплачувати податки. В умовах формування в Україні соціально орієнтованої ринкової економіки та удосконалення самої системи оподаткування доходів фізичних осіб з урахуванням світових досягнень у цій сфері є пріоритетним завданням податкової системи України.

Зміни податкової системи країни в частині податку на доходи фізичних осіб мають одночасно враховувати економічні інтереси держави та платників податків, а також усунути зацікавленість платників податків у незаконному ухиленні від сплати податків.

Висновок до розділу 3

У будь-якій країні податкова система ілюструє особливості організації її економіки. Порівнюючи податкову систему України та європейських країн, можна визначити, що внутрішня система оподаткування доходів фізичних осіб за своїм складом і структурою значною мірою наближена податковій системі країн ЄС. У розвинених країнах прогресивна система оподаткування ПДФО разом із неоподатковуваним мінімумом є ефективним інструментом формування податкових надходжень до бюджету та вирішення проблеми соціальної нерівності в суспільстві. Натомість країни «третього світу» не можуть ефективно використовувати цей механізм через значні проблеми з дотриманням податкової культури. Вони застосовують пропорційну систему оподаткування податком на доходи фізичних осіб, що дозволяє мінімізувати

ризика, пов'язані з ухиленням від сплати податків, і підвищити рівень міжнародної конкурентоспроможності.

Запровадження податкової прогресії має бути поступовим: кожні п'ять років має вводитися додаткова податкова шкала. Водночас про ці зміни має бути відомо громадськості заздалегідь. Реформа не повинна дивувати платників податків надмірним збільшенням податкового навантаження на високі доходи. Це може зменшити стимули заробляти більше та скорегувати вибір платників податків, щоб уникнути податків. Крім того, і це дуже важливо, раптові зміни податкового законодавства призведуть до зниження рівня довіри населення до своєї влади. Отже, для цілей оподаткування податком на доходи фізичних осіб пропонуємо: прожитковий мінімум, який встановлено законом для працездатних осіб, має відповідати реальним показникам; розмір мінімальної заробітної плати повинен дорівнювати прожитковому мінімуму працездатних громадян; повинен бути встановлений неоподатковуваний мінімум доходів громадян у розмірі мінімальної заробітної плати. До встановлення неоподатковуваного мінімуму доходів громадян право на користування податковою соціальною пільгою мають усі громадяни, які отримують заробітну плату, прирівняну до законодавчо встановленого мінімального розміру оплати праці.

Отже, податок на доходи фізичних осіб та його організація впливають на фіскальну конкурентоспроможність країни. Податкове навантаження на фізичних осіб, мабуть, не є визначальним фактором при виборі країни для інвестування, але має велике значення при виборі країни для трудової міграції. Підсумовуючи, робимо висновок, що хоча в Україні податок на доходи фізичних осіб ще не відіграє регуляторної ролі, поступово закладається основа для трансформації моделі оподаткування доходів фізичних осіб на конкурентну.

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

Кваліфікаційна робота є самостійним дослідженням, яке присвячене податку на доходи фізичних осіб, його бюджетної та регулюючої ролі. За його результатами можна сформулювати наступні висновки та пропозиції, які мають теоретичне та практичне значення.

1. Основним джерелом акумулювання фінансових ресурсів будь-якої держави є податки. Одним із головних бюджетоутворюючим є загальнодержавний податок з доходів фізичних осіб. Його сутність розкриває подвійну природу – фіскальну та регулюючу роль. Поряд із забезпеченням наповненості бюджетів усіх рівнів, він реалізує можливість регулювання внутрішнього попиту, заощаджень населення, впливає на рівень життя громадян. Адже кількість коштів утриманих державою в результаті оподаткування доходів фізичних осіб прямо пропорційно залежить від рівня самих цих доходів. Крім цього, на величину ПДФО впливає не лише розмір доходів громадян країни, а чисельність населення, дотримання норм податкового законодавства, мінімізація тіньової економіки, податкова культура фізичних осіб і т.д. Вплив усі таких факторів гостро відчувається під час війни.

2. Адміністрування податку з доходів фізичних осіб здійснюється законодавчими актами, найважливіший з яких – Податковий кодекс України, а саме IV розділ. У відповідних статтях цього нормативного документу визначено: суб'єктів, які сплачують податок; об'єкти оподаткування в залежності від джерел походження доходів як для резидентів так і для нерезидентів нашої країни; базу оподаткування ПДФО, у формі заробітної плати, пасивних та інших доходів, тощо; податкові ставки у розмірах 18%, 9%, 5% та 0% в залежності від джерела доходу; особливості застосування податкової соціальної пільги. А також в роботі наведено особливості розподілу ПДФО за мирного часу та в умовах війни.

3. ПДФО характеризується високою економічною та соціальною значущістю. Це підтверджують аналізовані нами дані міністерства фінансів

та ДПС України. Зокрема, за період 2018-2020 року частка податку з доходів населення у валовому внутрішньому продукті (ВВП) нашої країні незначно коливалася в межах 6,5%-7%, а вже у 2021 році її рівень скоротився до 6,4%, згодом у 2022р. – знову зріс до межі 6,8%. В цілому упродовж цього періоду наповнення державного та місцевих бюджетів фінансовими коштами в результаті сплати платниками ПДФО здійснюється з поступовим постійним приростом. Однак, загальна ситуація щодо справляння ПДФО у 2022 році дуже залежить від зовнішніх факторів, тобто військових дій, постійних втрат країною людського капіталу. Адже нами доведено, що сьогодні найважливішим елементом доходу, з якого формується понад 76% (до 2021р.) та 58% (2022р.) становить заробітна плата платників податку.

В роботі наведено систему показників, з допомогою яких доцільно назалізувати фіскальну ефективність ПДФО, та навіть інших податків. На основі проведених розрахунків, вважаємо, що одним із завдань на довгострокову перспективу для представників законодавчої та виконавчої влади, є розробка механізмів для забезпечення досягнення повнішого обсягу запланованих надходжень, у тому числі й щодо ПДФО, бюджетів усіх рівнів. Застосування наведено системи показників щодо оцінці ефективності ПДФО сприятиме точнішому плануванню надходжень даного податку до бюджету країни; стане доречним під час розробки відповідних заходів із вдосконалення як фіскальної, так і регулюючої ролі ПДФО; забезпечить можливість усунення невідповідностей чи недоліків у механізмі адміністрування та організації раціональної структури податкових надходжень до бюджету.

4. В Україні регулююча роль оподаткування доходів населення пронизана численними проблемами, які можемо узагальнити на основі проведеного аналізу її результативності: високий відсоток зuboжіння населення; зростаюча диференціація доходів громадян нашої країни; доволі низький показник загального обсягу доходів отриманих українцями; частка заробітної плати у загальному обсязі доходів громадян України висока, а

показник рівня пасивних доходів навпаки – низький; незадовільна реалізація із застосовування податкової соціальної пільги тощо. При цьому, використані нами для аналізу статистичні дані Державної статистики України не в повній мірі подають оцінку тіньовим доходам українського населення та фізичних осіб підприємців. Заниження спостерігаємо й щодо розрахунку прожиткового мінімуму доходів громадян.

5. Підвищення ефективності реалізації регулюючої ролі ПДФО дозволить вирішити описані проблеми. Для цього варто понизити податкове навантаження на українських громадян, котрі більш соціально-економічно вразливі, а відповідне податкове навантаження збільшити для тих фізичних осіб, котрі отримують високі доходи. Заразом слід збільшити детінізацію усіх доходів населення, що сприятиме об'єктивній оцінці життєвого рівня усіх фізичних осіб. Такі заходи дозволять збільшити базу оподаткування, розкрити більшу кількість самих платників ПДФО.

6. У будь-якій країні податкова система ілюструє особливості організації її економіки. Порівнюючи податкову систему України та європейських країн, можна визначити, що внутрішня система оподаткування доходів фізичних осіб за своїм складом і структурою значною мірою наближена податковій системі країн ЄС. У розвинених країнах прогресивна система оподаткування ПДФО разом із неоподатковуваним мінімумом є ефективним інструментом формування податкових надходжень до бюджету та вирішення проблеми соціальної нерівності в суспільстві. Натомість країни «третього світу» не можуть ефективно використовувати цей механізм через значні проблеми з дотриманням податкової культури. Вони застосовують пропорційну систему оподаткування податком на доходи фізичних осіб, що дозволяє мінімізувати ризики, пов'язані з ухиленням від сплати податків, і підвищити рівень міжнародної конкурентоспроможності.

7. Запровадження податкової прогресії має бути поступовим: кожен п'ять років має вводитися додаткова податкова шкала. Водночас про ці зміни має бути відомо громадськості заздалегідь. Реформа не повинна дивувати

платників податків надмірним збільшенням податкового навантаження на високі доходи. Це може зменшити стимули заробляти більше та скорегувати вибір платників податків, щоб уникнути податків. Крім того, і це дуже важливо, раптові зміни податкового законодавства призведуть до зниження рівня довіри населення до своєї влади. Отже, для цілей оподаткування податком на доходи фізичних осіб пропонуємо: прожитковий мінімум, який встановлено законом для працездатних осіб, має відповідати реальним показникам; розмір мінімальної заробітної плати повинен дорівнювати прожитковому мінімуму працездатних громадян; повинен бути встановлений неоподатковуваний мінімум доходів громадян у розмірі мінімальної заробітної плати. До встановлення неоподаткованого мінімуму доходів громадян право на користування податковою соціальною пільгою мають усі громадяни, які отримують заробітну плату, прирівняну до законодавчо встановленого мінімального розміру оплати праці.

Отже, податок на доходи фізичних осіб та його організація впливають на фінансову конкурентоспроможність країни. Податкове навантаження на фізичних осіб, мабуть, не є визначальним фактором при виборі країни для інвестування, але має велике значення при виборі країни для трудової міграції. Підсумовуючи, робимо висновок, що хоча в Україні податок на доходи фізичних осіб ще не відіграє регуляторної ролі, поступово закладається основа для трансформації моделі оподаткування доходів фізичних осіб на конкурентну.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адміністрування податків, які сплачує бізнес. Системний звіт Business Ombudsman. 2020.URL: <https://boi.org.ua/files/5d/qd/admtaxesukr.pdf>.
2. Божанова О. В., Петрова Л. В. Реформування податку з доходу фізичних осіб: сучасний стан та перспективи. Економічний вісник. 2020. № 2. С.65-74. URL: https://ev.nmu.org.ua/docs/2020/2/EV20202_065-074.pdf.
3. Букреєва Д. С., Сітковська В. І. Прогресивне оподаткування доходів фізичних осіб як справедливий регулятор соціально-економічного розвитку країни. *Мукачівський державний університет*. 2018. № 17. С. 506-512.URL: http://economyandsociety.in.ua/journals/17_ukr/74.pdf.
4. Бюджетний кодекс України (зі змінами та доповненнями 2023 року). Відомості Верховної Ради. 2010. № 50-51. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>
5. Валовий внутрішній продукт України з 2012 по 2022 рр. Офіційний сайт міністерства фінансів. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/>
6. Військовий ПДФО буде спрямовано на армію: Закон прийнято. URL: https://biz.ligazakon.net/news/223377_vyskoviy-pdf-bude-spryamovano-na-armyu-zakon-priynyat
7. Волохова І.С. Результативність податкового регулювання доходів фізичних осіб. *Український економічний часопис*. 2023. Випуск 1. С.5-10
8. Гнидюк І. В., Уманець Л. В., Гончаренко Т. В. Оцінка податку на доходи фізичних осіб як фіскального показника. *Бізнесінформ*. 2021. № 2. С.279-285.
9. Гордєєва-Герасимова Л., Крайняк А. Особливості оподаткування доходів фізичних осіб. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2022. № 5. Том 1. С. 113-118
10. Декрет Кабінету Міністрів України «Про прибутковий податок з громадян» від 26 грудня 1992р. № 13-92 (втратив чинність). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/13-92#Text>

11. Задорожня Л.А. Регулятивна ефективність персонального прибуткового податку: приклад України : дис. ... канд. екон. наук, спец. : 08.00.08 гроші, фінанси і кредит. Ірпінь : Ун-т держ. фіск. служби України. 2017. 266 с.
12. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо стимулювання детінізації доходів та підвищення податкової культури громадян шляхом запровадження одноразового (спеціального) добровільного декларування фізичними особами належних їм активів та сплати одноразового збору до бюджету» від 15.06.2021 р. № 1539. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1539-20#Text>.
13. Звітність // Офіційний сайт Державної казначейської служби України. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage/vikonannya-derzhavnogo-byudzhetu>
14. Звітність про виконання Зведеного бюджету України за 2022 рік. Open Budget. URL: <https://openbudget.gov.ua>
15. Історія правління китайського імператора Ван Мана. URL: https://ru.qaz.wiki/wiki/Wang_Mang
16. Коба О.В. Оподаткування доходів фізичних осіб: закордонний та вітчизняний досвід. Глобальні та національні проблеми економіки. 2018. Вип. 22.С. 931-935.
17. Костяна О.В. Реалізація принципу соціальної справедливості при оподаткуванні доходів фізичних осіб в Україні. *Бізнес Інформ*. 2019. № 4. С. 335-341.
18. Кучеркова С. О. Окремі аспекти податкового адміністрування. *Облік і фінанси*. 2018. № 2. С. 84–88.
19. Кучеркова С. Окремі аспекти податку на доходи фізичних осіб. *Галицький економічний вісник*. 2021. № 6 (73). С.16-24.
20. Левітс Т. Зарахування ПДФО до місцевих бюджетів в Україні: аналіз стану і перспективи. 2021. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/13780>

21. Лега О.В., Черненко К.В. Фіскальна та регулююча роль податку на доходи фізичних осіб у воєнний час. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2022 . Випуск 3(03). С.19-25.

22. Масленніков Є. І., Гусєв А. О. Податок на доходи фізичних осіб в Україні: поточний стан та шляхи реформування. *Причорноморські економічні студії*. 2020. Вип. 57. С. 47-50.

23. Надходження податків і зборів станом за 2022р. Офіційний сайт Державної податкової служби України. URL: <https://tax.gov.ua/diyalnist-/pokazniki-roboti/nadhodjennya-podatkov-i-zboriv--obovyaz/nadhodjennya-podatkov-i-zboriv/nadhodjennya-podatkov-i-zboriv>

24. Наказ ДПА України від 24.12.10 № 1023 «Про затвердження Порядку інформування роботодавців платника податку про наявність порушень застосування податкової соціальної пільги, позбавлення платника податку або про відновлення його права на податкову соціальну пільгу та форми Повідомлення про наявність зазначених порушень». URL: <https://tax.gov.ua/zakonodavstvo/podatkove-zakonodavstvo/nakazi/53913>.

25. Новосьолова О.С. Фіскальна ефективність податку на доходи фізичних осіб при формуванні місцевих бюджетів. *Модернізація економіки: сучасні реалії, прогнозні сценарії та перспективи розвитку. V Міжнародна науково-практична конференція*. м. Херсон-м. Хмельницький, 2023. С.522-555.

26. Онищук І. Аналіз виконання місцевих бюджетів за 8 місяців 2022 року. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/15570>.

27. Податкова система в Іспанії: які податки потрібно платити. URL: <https://europortal.biz.ua/evropa/ispaniya/podatky-ispanii.html>.

28. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>

29. Постанова КМ України від 29.12.10 № 1227 «Про затвердження Порядку подання документів для застосування податкової соціальної

пільги». URL: <https://tax.gov.ua/zakonodavstvo/podatkovye-zakonodavstvo/postanovi-kabinetu-ministr/53786.html>

30. Про прибутковий податок з громадян України, іноземних громадян та осіб без громадянства. Закон УРСР від 5 липня 1991 р. № 1306-XII (втратив чинність). URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.

31. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо подання єдиної звітності з єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування і податку на доходи фізичних осіб: Закон України від 19.09.2019 р. № 116-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/116-20>.

32. Про внесення змін до розділу VI Бюджетного кодексу України щодо забезпечення підтримки обороноздатності держави та розвитку оборонно-промислового комплексу України: Закон України від 8.11.2023р. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42765>

33. Про податок з доходів фізичних осіб: Закон України від 22.05.2003р. № 889-IV (втратив чинність). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-15#Text>

34. Романюк О. В Україні хочуть збільшити податки: кому доведеться платити більше. 2020. URL: <https://www.segodnya.ua/ua/economics/enews/ nalog-na-dohody-hotyat-uvelichit-dlya-kogo-i-naskolko-1412852.html>

35. Світовий досвід оподаткування: Японії. Офіційний сайт Державної податкової служби України. URL: <https://tax.gov.ua/arhiv/modernizatsiya-dps-ukraini/arkchiv/mijnarodniy-dosvid-rozvitk/dosvid-modernizachii-krain-svity/yaponia>.

36. Семенець І.В. Оподаткування доходів громадян в Україні: історія становлення та сьогодення. *Вісник Кам'янець-Подільського Національного університету ім. Івана Огієнка*. Серія: Економічні науки. 2019. Вип. 14. С. 296-302.

37. Статистика доходів та умов життя населення за 2012–2021 роки. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/https://www.ukrstat.gov.ua/>

38. Ткачик Ф.П. Європейські пріоритети оподаткування доходів фізичних осіб. Світ фінансів. Актуальні питання теорії і практики фінансів. 2020. Вип. 2(63). С. 77-87.
39. Ткачик Ф.П., Валігура В.А., Дмитрів В.І. Фіскально-регулюючий потенціал податку на доходи фізичних осіб. Економіка і суспільство. 2021. № 29. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-46-68>
40. Тоцька О., Дмитрук І. Податок на доходи фізичних осіб в Україні: загальнодержавний і регіональний вимір. *Фінансово-кредитні системи: перспективи розвитку*. 2023. № 1(8). С.30-39. DOI: 10.26565/2786-4995-2023-1-04
41. Тулай О., Ямелинець А. Податок на доходи фізичних осіб: досвід зарубіжних країн. *Світ фінансів*. 2019. № 1 (58). С. 76-86
42. Цимбалюк І. Особливості функціонування податкової системи України та оцінка її фіскальної ефективності. Економічний часопис Східноєвропейського національного університету ім. Л. Українки. 2019. № 1(17). С. 106–115.
43. Ціна держави. URL: <http://old.cost.ua/budget/revo-enue/>
44. Чижова Т. В. Податок на доходи фізичних осіб: наукові постулати та практичні аспекти функціонування. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2021. Вип. 6. Ч. 5. С. 103–106
45. Швець Ю. О., Бахметова Я. Ю. Оподаткування доходів фізичних осіб: проблеми та перспективи в Україні та ЄС. Глобальні та національні проблеми економіки. 2017. № 17. С. 771–775. URL: <http://global-national.in.ua/archive/17-2017/155.pdf>.
46. Barulin, S. V., Ermakova, E. A., & Stepanenko, V. V. (2007). Tax management. Omega.
47. Bikas E. Evaluation of the personal income progressive taxation and the size of tax-exempt amount in Lithuania. *Ekonomika*. 2021. Vol. 93, (3). С. 84-101.

48. Binaj A. Personal income tax policy analysis: Albania vs. United States International. *Journal of Economics and Financial Issues*. 2023. Vol. 3. No. 1. C. 42–49. URL : <https://www.econjournals.com/index.php/ijefi/article/viewFile/305/pdf>
49. Cozmei C. A cross-country comparison of the personal income tax systems progressivity. *Theoretical and Applied Economics*. 2014. № 21(11(600)). C. 57–70.
50. European tax database. European Commission. URL : http://ec.europa.eu/taxation_customs/tedb/taxSearch.html
51. German income tax. The Federal Government. URL : <https://www.make-it-in-germany.com/en/jobs/taxes/income/#income-tax-declaration>
52. ILO Monitor on the world of work. Tenth edition Multiple crises threaten the global labour market recovery. URL: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/--dgreports/--dcomm/--publ/documents/briefingnote/wcms_859255.pdf.
53. Marx, K., & Engels, F. (1995). The origin of the family, private property and the state (2nd ed.).
54. McConnell K.R. (1992) Economics: principles, problems and policies (S. Bru, translation). Republic.
55. Oleksich Zh.A., Ovcharova N.V., Horodetska M.O., World experience of individual income taxation and realities of taxation in ukraine. *Bulletin of Sumy State University. «Economy» series*. 2022. Vol.4. Pp.15-24
56. Ricardo D. (1955) The beginnings of political economy and taxation.
57. Smith A. (1992) Research on the nature and causes of the wealth of nations.
58. Szarowská I. Personal income taxation in a context of a tax structure. *Procedia Economics and Finance*. 2021. Vol. 12. C. 662-669. URL: [dx.doi.org/10.1016/S2212-5671\(14\)00391-8](https://doi.org/10.1016/S2212-5671(14)00391-8)

59. Tax rates in France for 2019. France Accountants – 2018. URL: https://www.franceaccountants.com/tax#ourcharges_3.

60. Taxation trends in the European Union. European Commission. URL: https://ec.europa.eu/taxation_customs/sites/taxation/files/taxation_trends_report_2018.pdf

61. Taxing Wages 2015-2020 Special Feature: Taxation and skills. OECD. URL: https://read.oecd-ilibrary.org/taxation/taxing-wages-2017_tax_wages-2017-en